PETRI MAGNI DE CONSILIO AD OCTAUIUM FARNESIUM PARMAE AC...

Pietro Magno, Giuseppe Castiglione, Tommaso : d' Avalos

THOMAS AVALVS RANVTIO FARNESIO PARMAE. AC. PLACENTIAE PRINCIPI. S. D.

MAGNA fuit vsque ab ataui tui Pauli III. tẽporibus meorum omnium in vestram familiam obseruantia. Multa memorare possem illius optimi Pontificis in auum meum signa egregiae voluntatis. quae quamuis a nostra memoria remota, mihi tamen ex Inici Cardinalis patrui mei, vestrae amplitudinis & gloriae studiosissimi, quotidiano prope sermone notiora sunt, quam quibus ipse spectator interfui. Nã quid attinet referre, quo ille patruum tuum magnũ Alexandrum Farnesium Cardinalem amplissimum, honore cultuue prosequatur? His accessit arctissimum vinculum, tuae amitae magnae filia fratri meo in matrimonium data: tum inuictissimi ducis

candri patris tui plurima in eumdem & maxima beneficia: meaque cum iucundissimo atq. optimae spei principe Duarte fratre tuo assidua consuetudo. Hae me antea res, nondum etiam de facie notum vt te diligerem, impellebant. Verum anno superiore vbi tuo in vrbem aduentu summam de te expectationem omnium non exiguo aliquo interuallo, sed ingentibus spatijs, immensisque superasti: tanta me cepit admiratio virtutis tuae, vt omnino statuerim, meum tibi studium occasione quapiam indicandum. Ea vero mihi mirifica se se obtulit. Nam cum accepissem a doctis quibusdam viris, Petri Magni librum de consilio, quem ille olim ad sapientissimum principem auum tuum scripsit, in caelum laudibus ferri: auctoremque quiduis potius, quam eius editionem, animo agitare: nuper eius exemplar nactus, continuo typis impressum ad te mittere, ac sub tuo nomine in vulgus edere cogitaui. quod recte an secus fecerim, alij viderint: ego hanc tui mihi conciliandi occasionem praetermittere nolui. atque huic adiunxi eiusdem orationes duas, quas habuit in Senatu, alteram ad Gregorium XIII. alteram te astante ad Sixtum V. Pontifices maximos, cum illis aui tui nomine obedientiam exhiberet. his & tertiam addidi, qua eiusdem optimi principis funus verissimis laudibus ornauit. Atque hoc aequo illum animo laturum confido. illud vereor ne grauius ferat, quod eius carmina & iuueniles aliquot lusus collegi, & ad

ad calcem huius voluminis attexui. queretur enim fortasse, quae ipse olim adolescens luserit, hodie se inscio exire in vulgus: praesertim cum animi tantum causa eiusmodi studijs indulserit, eaque perpetuo dissimulauerit. Verum siue ille iure, siue iniuria queratur, actum hoc quidem est. & sane ita faciendum fuit: quando nec facile illo quemquam in scribendo diligentiorem inuenias, nec scriptorum suorum, suaeque gloriae negligentiorem. Quod ad librum attinet, eum nec mea, nec cuiusquam egere commendatione arbitror, &, si egeat, mea certe adiuuari non multũ posse. Illud adnotasse videor, hoc libro contineri, quaecumq. in consilijs principum agitantur: qua lectione quid principe dignius? eaque tractari via quadam & ratione mirabili, tanta rerum grauitate, ac verborum elegantia, vt nihil supra. Equidem ista legens sic afficior, vt Latine Aristotelem cogitationes suas Caesaris aut Sallustij verbis enuntiantem audire mihi videar. Atque haec domi tuae nascuntur: ne me putes quidquam tibi de meo largiri. tantum ea per te volui ceteris harum rerum studiosis hominibus impartiri. Vale, & me tibi addictissimum tuo patrocinio dignare. Romae, Idibus Februarijs MDLXXXVII.

CAPITA LIBRI

DE. CONSILIO

ANTONII QVAERENGI

Consilio, cantu, eloquio, Tritonia, Phoebus,
Mercurius caeli promeruere decus.
Quid tibi MAONE damus, qui vincis carmine Phoebum,
Mercurium eloquio, Pallada consilio.

FRANCISCI BENCII
EX SOCIETATE IESV

Victus es tandem precibus potentum,
Abdita vt longum veniant in auras,
MAONE, quae scribis nimium vetustae
Aemula laudis.
Arte seu mira dociles monendo
Instruis mentes, acuis ve linguas,
Seu pedem, gressus vbi fixit altos
Pindarus, infers.
O nouum saecli decus. o Latina
Gloria, aeternis celebranda cartis,
Quas ferant olim voluisse doctae
Mittere Athenae.
Perge iam tanto studio retentas
Res dare in vulgus. similis carenti
Est opum parcus. bona liberalis
Perficit vsus.

PETRI · MAGNI
DE· CONSILIO
AD. OCTAVIVM. FARNESIVM PARMÆ. AC. PLACENTIÆ DVCEM

SCIO ego,inquit,opinor,Salluſtius, quam difficile factu ſit, conſilium dare regi. at ego ſiquid ſcio,& illud ſcio: & conſiliũ difficile eſſe, & cõſiliũ dare, & regi dare. ita tribus ex partibus difficultas oritur: & a conſilio ipſo, & ab eo qui conſilium dat,& ab eo cui dat.nã & omnis cõſultatio veri quædã inueſtigatio eſt,idque in profundo latere dicitur: & ab eo,qui conſiliũ dat, præcipua quædam prudentia exigitur,quæ in pauciſſimis reperitur: & plerumque ij,quorum opes in excelſo ſunt,plus æquo aſſentatoribus gaudent:nec tam vera,quam iucunda dicẽtibus aures præbent: ac fere fit, quod ſeruus ille apud Ariſtophanem queritur.

Si forte hero praeclara ſeruus dixerit,
Secus autem hero dixiſſe videatur ſuo,
Seruus neceſſe eſt ſit malorum particeps.

Sed hoc præcipuis rebus omnibus commune eſt, vt ar-

duæ ſint: & Græcorum prouerbio dicitur, pulchra omnia difficilia eſſe. Itaque Heſiodeus ille virtutis ianitor degeneres fortaſſe animos a propoſito auertat, nobiles excitet. Satis enim a natura inſtructi ad verum inueniendum ſumus, modo eam ducem ſequi velimus. quæ fruſtra nobis tantam ſcientiæ cupiditatem ingeneraſſet, ſi eius adipiſcendæ facultatem ademiſſet. Quamquam autem ad conſilium, niſi vocemur, accedere veteri prouerbio prohibemur: tamen vt in publici criminis reum cuiuis eſt actio, ſic pro republica laboranti cuiuſuis eſt opem ferre: nec a ſe alienum exiſtimare debent ſinguli, quod vniuerſos attingit. Tibi igitur Octaui Princeps optime, ac ſapientiſſime, quo tot populorum ſalus nititur, venimus & nos, non de re vna aut altera conſilium daturi, ſed de conſilio non nulla, quoq. modo eo vtendum ſit, e paenu litteraria depromptauri. Tuum eſt, quod offerimus boni conſulere: neque hominis tui ſtudioſiſſimi quamuis tenue munuſculum aſpernari.

Conſilij nomen eſt anceps, varieque in ſermonibus vſurpatur. nam & conſultandi vim deſignat, quæ ratio dicitur; & rationis rectum vſum, qui vbi confirmatus eſt, prudentia nominatur: & προαίρεσιν, quam electionē dicere poſſumus, donec melius inueniamus: & praeterea conſulentium conſeſſum, quem Senatum appellamus: vnde apud Athenienſes βουλὴ τῶν πεντακοσίων, & quod ſenatus auctoritate fit, id de conſilij ſententia fieri dicitur. Atque haec tam varia nominis vſurpatio ex earum rerum, quae ſignificantur, affinitate oritur. Primo enim quod ſibi quiſque bonum opinatur, id natura appetitum conſultat atque inquirit, quid agere debeat, quo bonum illud aſſequi poſſit: poſtea decernit, atque eligit: poſtremo agit. Ita opinionem appetitio ſequitur, appetitionem conſultatio, conſultationem ele-

ctio, electionem actio. Namque vbi nobis aliqua boni species obiicitur, ea continuo appetitū excitat, & quodam modo ad se rapit: appetitus deinde rationem consulit, atque haec, quid agendum sit, ostendit; quae consultatio dicitur. mox appetitus a ratione edoctus, quasi Telemachus Minerua duce, sequitur id, quod vtilissimum esse ratio demonstrauit. haec προαίρεσις appellatur a Graecis, nos, vt dixi, electionem vocemus. vbi elegimus, tum demum agere incipimus. Quoniam igitur in consiliis ratio principatum obtinet, eo fit, vt modo ratio ipsa, modo recta ratio ac prudentia, plerumque rationis vsus, non raro id quod a ratione statuitur, consilium nominetur. de quibus singulis accurate agere non huius est instituti. Quod autem in praesentia quaeritur, id, opinor, ita commode, quoad res patitur, describemus, vt consilium esse dicamus, inquisitionem eius, quod in rebus gerendis vtile sit ad finem propositum consequendum. Omnis enim consultatio, inquisitio quaedam est, vt initio diximus: at non omnis inquisitio est consultatio. nam in scientia verum quaerimus, vt sciamus: in consultationibus scire cupimus, vt agamus: cōsultationis enim finis est actio. Ac verum quidem in iure iustum dicitur, vt, Negant verum esse, allici beneuolentiam cibo: salubre in ijs, quae ad medendi artem pertinent: itemq. in alijs aliud. in consilijs autem, quod vtile est, id verum appellamus: nam consulenti proposita est vtilitas. Vtilia vero ea dicimus, quibus ad aliud vti possumus, quasi vtibilia, quem ad modum veteres loquebantur. hic ostendit, non de fine consultari solere, sed de ijs quae conferunt, quaeq. vtilia sunt ad finem aliquem consequendum: quod etiam apertius intelligemus, si rem omnem ab initio repetemus. Ac primum omnium satis manifestum est, consilium esse de genere eorum, quae ad aliud referuntur, quaeq. πρός τι ab Ari-

ſtotele dicuntur. itaque res eſt quaedam media, quae ab eo qui conſilium dat, ad eum proficiſcitur, cui conſilium datur. Igitur omnis de conſilio diſputatio tribus fere partibus continetur. aut enim quaeritur, quae nam ea ſint, de quibus homines conſulunt: aut qualis eſſe debeat is, qui conſilium daturus eſt; aut quod eius ſit officium, cui conſilium datur. haec vt ſingula perſequamur, de re primum, tum de perſonis agemus. Quae nam ergo ſunt, de quibus homines conſulunt? cum homines dico, ſanos intelligo: neque enim ratio habenda eſt eorum, de quibus mente capti aut fatui conſultarent: vt, an volent, an digito caelum attingant, an Oceanum exhauriant. Omnia ne igitur in conſultationem cadunt? an quaedam a conſiliis excluduntur? Ac primum illud meminiſſe oportet, conſulere nihil aliud eſſe, quam quid agamus inquirere, aut quid potiſſimum agamus. primum igitur in conſultationem non cadunt quaecumq. fieri non poſſuut, quae ἀδύνατα dicuntur. hoc enim ſtulti eſſe dicebamus, deliberare an facias, quod fieri nullo modo poſſit. Quae vero fiunt, eorum Ariſtoteles, cuiuſque feriae diſputationis auctor grauiſſimus, quatuor principia, ſeu cauſas enumerat, ad quae omnia referuntur: neceſſitatem, naturam, fortunam, atque hominem, ſiue humanum animum. Quae neceſſitate fiunt, quaeq. aeterna ſunt, conſilium non admittunt: vt quae in mathematicis demonſtrantur: quorum principia, quaeq. ex principiis conſequuntur, neceſſaria ſunt, aeterna, immutabilia. quis enim ſanus deliberet, an e bis ſeptem velit quatuordecim fieri? aut, ſi aequalibus aequalia dempſeris, eſſe quae remanent aequalia, an ſecus, cum neceſſe ſit ita eſſe? Quod autem neceſſe eſt, quodq. fieri non poteſt, id eſt, ἀναγκαῖον, καὶ ἀδύνατον, licet ratione diuerſa ſint, ſua tamen vi ſe mutuo conſequuntur. nam

quod

quod non poteſt fieri, id neceſſe eſt non fieri: & quod neceſſe eſt fieri, id non poteſt non fieri. Quæ natura fiũt, ea nihilo magis in conſultationem cadunt. eorum alia ſemper eodem modo eueniunt, vt ortus, atque occaſus ſiderum, vt anni tempora, quae certum ordinem ſeruant, atque

Aeſtatem autumnus ſequitur, poſt acer hiems ſit:

alia nõ ſemper eodẽ modo fiunt, vt aeſtus, vt frigora, vt ſiccitates, vt imbres, quae certum non habent, nec definitum ordinem. De his, vt ante dictum eſt, nemo delibe rat. quamquam enim a natura fiunt, a nobis tamen fieri non poſſunt. & , quod ad cõſultationem attinet, perinde eſt fieri non poſſe; & a nobis fieri non poſſe. Sed neque de iis, quae fortuito contingunt, eſt conſultatio; vt, an theſaurum inuenias, an vrnam argenti fors qua tibi monſtret: quae ſi a ratione prouenirent, ex qua conſiliũ oritur, fortuita non eſſent. quamquam, vt eſt hominum audax inſania, non deſunt, qui theſauri quoque inueniendi ſe callere artem profitentur. quos qui audiunt, eos ego ad agnatos, & gentiles cenſeo deducendos. Quoniam igitur neque neceſſariis, neque naturalibus, neque fortuitis in rebus conſultatio locum obtinet, cõſequens eſt vt videamus, an ei locus ſit in iis, quae ab homine proficiſcuntur, quorumque principium, & quaſi fons humanus eſſe animus dicitur. Haec autẽ aut praeterita ſunt, aut praeſentia, aut futura. De praeteritis nulla eſt deliberatio: quando, quod factum eſt, fieri non poteſt, quin factum ſit, vt inquit Agato:

Namq. illud vnum ne Deo quidem licet,
Quae facta ſunt, ea facere infecta vt ſient.

Hinc acta agere prouerbio dicuntur, qui id fruſtra cõnãtur. De præſentibus item nemo deliberat: quia quod

iam

iam est, id necesse est esse: quod autem necesse est esse, id non potest non esse. necessaria vero, & quae fieri nō possunt, in deliberationem non cadunt, vt modo demō strauimus. Futura aut artibus comprehensa sunt, aut nulla arte continentur. artem hic & scientiam, & artificiosam cuiusque rei viam ac rationem intelligo. Earum aliae semper finem suum consequuntur, neque vmquam eo frustrantur, vt ars canendi, ars saltandi, ars recte loquendi atque scribendi, quae grammatica dicitur, item numerandi, metiendi, aliaeq. huiusmodi, quas mathematicas appellant: aliae interdum successu carent, quae στοχαστικαὶ vocantur a Graecis: cuius generis est ars medendi, nauigandi, agri colendi, item persuadendi ars, id est rhetorica, praeterea militaris, seu bellica, quaeque his omnibus praeest, reipublicae gubernādae scientia, quae ciuilis ars, seu recepto iā nomine politica nominatur. Ac certa quidē, siue ea certis atq. exquisitis artibus tradantur, siue alia qua via sensui manifesta sint, consultatione non egent: neque qui aliquid certo sciunt, de eo Pythium, aut consultorem adeunt, sed

Suarum rerum incerti, quos ille sua ope ex
Incertis certos, compotesque consili
Dimittat, ne res temere tractent turbidas.

Nulla itaque de litteris, aut lineis deliberatio suscipitur, quarum rerum & certus vsus est, & exquisita doctrina: neque de iis, quae sensu percipiuntur, vt an panis hic sit, an confectus sit, vt oportet, quae si singula in dubium reuocentur, infinita fuerit consultatio, neque vllus eius exitus inueniatur. In certa vero aut ad nos pertinent, aut ad alienos ac longinquos homines, penitusq. a nostro commercio remotos. Quae ad nos nihil attinent, ea nec ad nostrum consilium spectant: nec de

Scy-

Scytharum republica Lacedaemonij; nec Scythae de Lacedaemonia consultant. Quae ad nos pertinent, ac plerumq. eueniunt, ea sunt quae consilium admittunt. nam quae raro contingunt, ea nõ a nobis originem ducunt, sed ad fortunam referuntur: de quibus supra dictum est. verbi gratia, qui in rebus bellicis bene se gerunt, ij plerumque victoriam consequuntur: qui vero terram subigunt, aut arant, ij raro thesaurũ inueniunt, quamuis eam optime subigant, aut arent. Ergo in his, quae plerumque eueniunt, alia extrema sunt, ad quae cetera diriguntur: alia quaedam media, per quae extremum aliquod assequi conamur. extremum hoc Graeci τέλος, nos finem appellemus: finemq. esse dicamus, qui propter se expetendus sit, cuiusque causa cetera fiant. Finis igitur in consultationem non cadit. suus enim cuique statutus ac certus est finis: &, certa quae sunt, consultatione non egent, vt ante dictum est. nam ideo consulimus, vt statuamus: quod autem certum & constitutum est, de eo nihil attinet consultare. itaque nec orator deliberat an persuadeat, nec imperator an vincat; sed quibus rebus vtatur, hic ad vincendum, ille ad persuadendum accommodatis: &, si plura ea sunt, quibus potissimum vtatur; sin vnum tantum, per quod vnum illud effici possit, itemq. hoc per quod aliud, idque tantisper, donec ac primam causam peruenerit, quod inuentione postremum est, intentione primum. veluti, si de hostibus victoria proponatur, qui finis est rei bellicae, primum animaduertimus opus esse militum copiis: tum inquirimus, maritimis ne vtamur, an terrestribus, hisque equestribus, an pedestribus, an vtrisque, & quo equitum, quo peditum genere, quo numero vtendũ sit, quis & singulis generibus, & vniuersis dux praeficiendus: deinde pecuniis opus esse intelligimus, quibus & stipendia militibus, & cibaria, & instrumẽta rei belli-

bellicae compar... ...nas vt paremus, aut portoria ad gemus, aut tributum exigimus, aut tale aliquid facimus. itaque vt extremum illud, id est victoriam, assequi valeamus, primum omnium tributum miseris ciuibus imperamus; Quaestoresq. praeficimus, qui illud exigãt: tributo exacto stipendiarios conducimus: hos conductos, & in suas classes, ac genera distributos, ne singulis recensendis tempus teram, postremo ad hostes ducimus, vt de illis victoriam reportemus. ita quod primum volumus, id postremo agimus: atque in consulendo ab extremo ad initium reuertimur, in agendo ab initio ad extremum. hunc autem in consulendo ab extremo ad initium reditum persimilem esse Aristoteles dicebat descriptionis mathematicae resolutioni. nam in mathematicis conclusione sumpta, quam demonstrandam susceptimus, ea primum assumimus, quae continenter ac proxime ad hanc confirmandam faciunt: deinde alia, quae haec proxime antecedunt: tum superiora alia, atque alia, donec ad principium venerimus. Patet igitur, non de fine, sed de iis, quae ad finem conferunt, consultari. Quae vero ad finem conferunt, quaeq. media quodam modo sunt, aut in potestate nostra sunt, aut a nostra potestate remota. Quae extra nostram potestatem sunt, ea in nostram consultationem non cadunt. immo tam diu de re quapiam deliberamus, quam diu a nobis eam fieri posse speramus. a nobis autem fieri dico, quae vel per nos metipsos, vel per amicos agimus, vel per quoscumq. alios qui in nostra potestate sunt. vbi perspeximus a nobis fieri non posse, deliberatione desistimus. veluti siquis de bello suscipiendo deliberet, atque ad id omnino pecunijs opus esse intelligat; si nullã conficiẽdae pecuniae rationẽ inuenire possit, belli curã omnẽ abijciat necesse est. item que in ceteris vsu venit. Quæ vero nostri arbitrij sunt, quaeq. a nobis fieri possunt,

partim

partim exigua sunt, & vilia, ad quae operae pretium non est consultores adhibere: partim magna, ardua, difficilia, in quibus omnis nostra vertitur deliberatio: ad magna enim, ac difficilia consiliarios adhibemus, nobis ipsis diffidentes, quasi soli satis perspicere, quid optimum factu sit, nequeamus. talia vero sunt, quae ad rei publicae administrationem pertinent. Quamuis enim & publicis, & priuatis in rebus consilio vtamur: in publicis tamen magis prudentia elucet. ac rei quidem familiaris curam praeclara saepe ingenia dedignantur: rem vero publicam capessunt, suaque eam solicitudine dignam indicant. tum difficilius est, ciuitatem, quam familiam, regere: vt autem quodque difficillimum est, ita consilio eget maxime. ergo magis in re publica, quam in priuata, prudentia enitet. Denique, vt ager optime colatur, agricolae est videre: pecunia vsuris quemadmodum augeatur, hoc Ianus summus ab imo prodocet. nos autem non foeneratorem, aut agricolam, non patrem familias instruimus; sed haec qualiacumq. ad principem virum & reipublicae amantem scribimus, cuius in ea gubernanda cura omnis, cogitatioq. consumitur. Videamus igitur, quaenam ea sint, quae plerumque in consiliis agitantur. Haec vt facilius inueniamus, considerare oportet, quam ob causam extiterint concilia, coetusque hominum, quae ciuitates appellantur. Ac primum satis constat, societates omnes inter homines boni alicuius gratia contrahi, vt & cetera omnia quae ab hominibus aguntur. ergo maximam omnium societatum, quae ciuitas dicitur, quaeque societates omnes continet, maximi inter homines ac praecipui boni causa contractam esse dicendum est. hoc autem summum bonum, beatam ciuium vitam interpretamur, rebus omnibus ad bene beateq. viuendum necessariis affluentē. Cum igitur hic finis sit ciuilis societatis, quae ad hunc

finem conferunt, ea esse oportet, quae in consiliis agitentur. Ea vero ferme sunt opes ac pecuniae publicae, quas patrimonium ciuitatis dicere possumus: bellica virtus, qua hostium iniuriae arceantur: tuendorum finium ratio, ne incertis sedibus vagari cogamur: iura ac leges, quibus salus ciuiũ continetur: quae ad annonam pertinent, vt ad victum necessaria suppeditentur: quae cui deerunt, is ne viuere quidem poterit, nedum bene, beateque viuere. vere enim Aristoteles dixit, vix, ac ne vix quidem fieri posse, vt praeclaras res agat is cui nullae suppetunt facultates. Quocirca ciuitatem opibus abundare oportet, & bellica virtute valere, & posse fines tueri, & optimis legibus instructam esse, & annona commoda vti. Quinque igitur in rebus fere omnis deliberatio versatur. aut enim de vectigalibus agitur: aut de bello, de pace, de foedere, de inducijs: aut de vrbis atque agri custodia: aut de legibus ferendis, aut abrogandis: aut denique de annona, deque iis, quae supersunt, exportandis, quae vero desunt, importãdis. his fere omnis consiliorum materia continetur. haec qui norit, is & cetera intelliget: quiq. in his exercitatus fuerit, ac diu multum que versatus, is & si quid praeterea inciderit, facile videbit, deque eo non magno negotio deliberabit. Ergo vbi de pecuniis agitur, nosse opus est & sumptus, & reditus ciuitatis: reditus, vt siquis negligentia praetermissus fuerit, addatur; siquis tenuior sit, augeatur: sumptus: vt superflui nec necessarii tollantur; & maiores, quam opus fuerit, minuantur. duplex est enim ratio implendi aerarij, pecuniaeque amplificandae, si & reditus augeas, & sumptus minuas. nõ temere enim est quod vulgo dicitur, magnum esse vectigal parsimoniam. vtrumque quomodo fiat. non solum ex rei familiaris studio & experientia, quam χρηματιστικὴν vocant, intelligemus, verum etiam ex aliarum ciuitatum consuetu-

ſuetudine obſeruare poterimus. idemque hodie egregie reges ac principes callent: quod ſiquid ipſos fugerit, continuo praeſto ſunt Cybiratae illi Verrini, qui quaſi canes venatici omnia odorantur, omnes pecuniae vias norunt:hi eorum imperitiae opitulantur,neque eos ſinunt in tanto errore verſari. ſed de his hactenus. Nunc de bello ac pace dicamus,quorum vtriuſq. eadem eſſe deliberatio videtur. nam ſiue cõtraria ſunt, contrariorum eadem eſt diſciplina;ſiue ſe mutuo perimentia,qui vnum iubet,alterum vetat:ita bello ſublato,pax ſequitur;haec cum ad eſt,bellum tollitur,fitque Terentianum illud.bellum.pax rurſum,vt omnino qui vnum norit,eiuſque cauſas uiderit, is & alterum expetendum an fugiendum ſit,intelligat.Sic de foedere, de inducijs conſultationem eſſe eandem dicemus.nam bellum aut ſuſcipimus,aut gerimus,aut deponimus. ſi ſoli ſuſcipimus,aut gerimus, bellũ ſimpliciter dicitur;ſicũ alijs coniuncti,foedus,vel belli ſocietas nominatur. Si bello deſiſtimus,id facimus aut pactione aliqua,aut plane victis hoſtibus atque deletis.ſi pactione aliqua, aut omnino,aut ad certam diem arma deponimus.cum omnino deponimus,ea pax dicitur; cum ad certum tẽpus, induciae. Ac de ſuſcipiendo quidem bello deliberatio ad rempublicam pertinet, ſiue ad eam reipublicae partem,quae conſilijs praeeſt: gerendi vero belli cura fere omnis ad imperatorem ſpectat, idque & Lacedaemoniorum conſuetudine,& more maiorum. nam apud Lacedaemonios regum poteſtas domi quidem modica,ac multis erat legibus circumſcripta, nec fere quidquam ſine Ephoris ſtatuebant: foris autem abſoluto ac plane regio imperio vtebantur,ſummamque in bello poteſtatem habebant.itaque Agamemnõ, inquit Ariſtoteles, in contione aliorum conuicia patitur: vbi vero ad arma conclamatum eſt, ibi cuiuis imperium detrectanti

mortem minatur, penes se enim esse vitae necisq. potestatem. Nostri vero maiores non ad bellum tantum imperatores αὐτοκράτορας mittebant, id est, summam rerũ omnium potestatem habentes, sed domi quoque, vbi summum aliquod periculum imminebat, resque praesenti remedio indigebat, aut dictatorem creabãt, cuius absque prouocatione erat potestas, aut eandem potestatem consulibus dabant extremo illo, vt inquit Caesar, atque vltimo Senatus consulto. Dent operam consules, nequid res publica detrimenti capiat. Atque hoc sapienter a maioribus institutum videtur: nam in bello pleraque subito eueniunt, quae neque multo ante prouideri possunt, nec spatium dant Senatum aut principẽ consulendi: itaque imperatoris prudentiae relinquenda sunt. qui secus faciunt, iis non raro accidit, quod dici solet, vt dum Romae consulitur, Saguntum expugnetur, aut occasionem rei bene gerendae amittant, aut in exitium certum ruant, quem admodum nuper Christiani nominis hostibus vsu venit. Anno superiore, cum ad Echinadas pugnatum est, ante pugnam, vt fit, duces hostium consultabant. maior pars, vt accepimus, proelio abstinendum censebant, quod re bene gesta, Cypro deuicta atq. in suam ditionem redacta, praeda ingenti coacta, nulla necessitas subigeret amplius eo anno fortunae aleam subire, ac nostros lacessere nihilo vel virtute, vel numero inferiores, & cum animis, tum rebus omnibus ad pugnam paratos. ibi orae maritimae praefectus nihil esse dicere, quod ea de re deliberarent, quando ipsi a rege mandatum esset, vt omnino proelio decertaret. hic finis consultandi fuit. Quod si liberum fuisset hostibus, pro re nata consilium capere, nunquam nauale illud proelium commissum esset, quo proelio Turcarum classis deleta, nobis victoria parta est digna saeculorũ memoria sempiterna. Ergo in deli-

gendo

gendo imperatore cautio diligens adhibenda eſt, vt optimum deligas: vbi delegeris, belli gerendi ratio eius arbitrio permittenda. illud ſtatuer[illegible] ciuilis eſt facultatis, hoc militaris. Bellu[illegible]am aut inferimus, aut illatũ repellimus ac propulſamus. hoc rei publicae conſeruatio, illo imperij propagatio quaeritur. ad illud ſpe impellimur, ad hoc metu cogimur. hoc ſemper iuſtum, piumque eſt, & naturae conſentaneum, vim vi repellere: vereq. Samnitium imperator apud Liuium, Iuſtum eſſe bellum dixit, quibus neceſſarium, & pia arma, quibus nulla niſi in armis relinquitur ſpes: illud plerumq. iniquũ, niſi ſi pro religione Deique cultu aduerſus deſertores, aut in rebelles pro maieſtate imperij ſuſcipiatur. Interdum & repellitur & infertur, vel ideo infertur vt repellatur, alioq. belli impetus auertatur. quo conſilio Africam aggreſſus Scipio Annibalem ab Italia retraxit: Poenoſq. antea nobis infeſtos de ſalute propria cogitare coegit. Qui belli finem ſtatuit, vt ſine iniuria in pace viuatur, is qualis eſſe finis debeat, non qualis ſit, oſtendere videtut. ac verum fortaſſe illud eſſet, ſi in Socratis republica verſaremur. nunc autem non cum perfectis hominibus res eſt, nec forſitan vmquam fuit, ſed cum iis, in quibus, praeclare agitur, ſiqua ſignificatio virtutis appareat, quiq. non raro, niſi petantur, vltro laceſſunt: nec ſepae cõtingit, vt plures reges ac principes, vnus poſt alium, deſides, ac pacis tantum artibus regnum ab aliorum iniurijs defendant. propterea & pacem interdum bello qnaerimus, & ſaepe non id ſolum agimus, nec pace ſola contenti ſumus, ſed ideo bellum gerimus, vt fines imperij propagemus. Duplicẽ igitur eſſe dicamus finem bella gerentium: vnum, vt ſe, ſuaq. ab iniurijs tueantur: alterum, vt maius, & latius, atque opulentius imperium conſequantur. Alia vero deliberatio eſt, cum de ſalute, alia cum de imperio & gloria

decer-

decertatur. Cum de salute agitur, cumq. pro aris, ac focis dimicatio est, non illud quaerimus an bellum suscipiamus (id enim vel inuiti cogimur, si salui esse volumus) sed quibus copijs, quo apparatu, quibus praesidiis vtamur. vbi de imperio certamẽ est, ibi & suscipias nec ne bellum, deliberari solet, & vbi susceperis, qua ratione potissimum administres. In suscipiendo bello duo cõsideranda sunt: vnum, vt vtile sit quod suscipitur: alterum, vt adsit efficiẽdi facultas. vtile intelligo, & cum dãnum vitatur, & cum accessio certa speratur. vitatur autem damnum, cum paci insidae ac subdolae bellum anteponitur. vt enim pax, quae nihil habeat insidiarum, semper est expetenda, sic, vbi fraude agitur, crebrisque insidiis petimur, bello pacem mutare oportet potius, quam per desidiam pati, nos oscitantes opprimi, & quasi tabe consumi. quem ad modum nuper Venetis ne accideret verendum erat, nisi bellum aduersus Turcas fortiter suscepissent. In corporibus curandis prudentiores medici non dissimili ratione vtuntur. Siquid infectum est, parumq. sincerum, id tamdiu tolerant, & quasi dissimulãt, quoad illud quiete atque inedia sanari posse cõfidunt: vbi vim morbi sensim gliscere animaduertunt, latiusq. in dies serpere, tum vero aperto Marte obsistũt, venenisq. ac potentioribus remedijs labem omnem expellere, morbique causas radicitus euellere conantur: nec turbare paulum dubitant caducam illam, breuiq. duraturam quietem, vt firmam ac diuturnam corpori pariant sanitatem. Vitatur item damnum, cum ciues intestina seditione laborantes in hostes ducuntur, in quos iras omnes effundant. nam vt otium discordias alere consueuit, ita bellum externum ab intestinis malis plerumque ciuium animos auertit. itaque prudentius facere videntur, qui, cum hostium ciuitas in partes diuisa est, parti adhaerent, quam qui vniuersos

fos bello lacessunt. namque hi disiunctos hostium animos in concordiam redigunt, illi partis vnius auxilio alteram destruunt, mox & alteri non magno negotio imperaturi. Cum accessio quaeritur imperij, cauere oportet, nequid temere aggrediamur, ne ue, dum aliena quaerimus, de nostris in discrimen veniamus, sed vt boni ratiocinatores vtilitatum simus. quo in genere multa peccantur. Sic Numisius Latinorum imperator vana vtilitatis specie deceptus hortatur suos, vt Romanos victores nec opinantes adoriantur. suaeq. impudentiae continuo poenas dedit. In eundem errorem lapsi videntur, qui patrum nostrorum memoria Leonem Decimum pontificem maximum impulerunt, vt in bello, quod inter Mediolanenses & Franciscum Gallorum regem in citeriore Gallia gerebatur, expectato euētu pugnae victorem exercitum adoriretur. atque haec de vtilitate dicta sint. Efficiendi facultas copijs constat, & auxilijs, & instrumentis bellicis, & commeatu. Copiae in terrestres, & maritimas diuiduntur. maritimae in remiges, & bellatores. terrestres in equitatū, & peditatum. equitatus in velites & cataphractos. pedites in hastatos, principes, ac triarios, vt exempli gratia priscis nominibus vtar. item peditatus alius insidijs, alius obsidionibus, aut oppugnationibus vrbium, alius campestribus proeliis aptior, variaeque in singulis differentiae. Igitur vbi de bello agitur, vidēdum est, quid habeat res publica militum, aut habere possit, qua virtute, quo genere armaturae, tirones an veteranos, aliaq. eius modi. item quales hostium copiae sint, quo militum genere, quo numero, qua virtute, quibus rebus aut inferiores nostris, aut superiores censeantur. tū quae nostri, quae finitimi, quibus cum hostibus bella gesserint, quem exitum illa habuerint. nec hostium tantum copias nosse oportet, sed etiam eorum, quos aliquādo fore nobis hostes

ftes fuſpicari poſſumus: potentiores vti concilie̅tur; te̅nuiores vti eo loco, quo viſum fuerit, habeantur. ite̅ eorũ copiae ſimiles ne noſtris ſint, an diſſimiles, quãdo ea quoque re vel ſuperiores in bello, vel inferiores merito iudicamur. atque heic itidem ſpectanda ſunt bella ante geſta & a noſtra republica, & ab alijs ciuitatibus, eorumq. exitus obſeruandi. plerumq. enim ex ſimilibus ſimilia exiſtere conſuerunt. In auxilijs ſociorum, praeter haec, quae de noſtris copijs diximus, conſiderare oportet, quantum in eis ptaeſidij ſit. nam & illud videndum eſt, ne nomen magis ad praeſidium, quam vires afferant; quod Sidicinis bello Samnitico accidiſſe teſtatur Liuius ab auxilio Campanorum, & Samnitibus a praeſidio Tarentinorum, & ferme centeſimo ante anno quam haec ſcriberemus, idem Florentinis accidit ab auxilio Gallorum: & praeterea ſummo ſtudio ac diligentia cauendum, ne noſtris copijs potentiora ſociorum auxilia ſint, ne ſpecie foederis nobis imperitent; quemadmodum Romani olim ſocijs ſub praetextu foederis imperabant: ijdem vero cauebant, ne in exercitu maiores eſſent ſociorum vires, quam legionum: ne ve ſocij ſine Romano duce, exercituque proprijs viribus conſilijſque bella gererent. quorum prudentiam ſi ante oculos habebimus, nunquam temere de bello ac pace deliberabimus. Nec minore cura inſpi cere oportet, vnde inſtrume̅ta bellica comparentur, vbi baliſtae, vbi tormenta quibus hodie vtuntur, vbi pilae aeneae, vbi puluis ex nitro & ſulfure, aliaq. huiuſcemodi cõficiantur, aut iam facta conſeruentur. item vnde funes ac rudentes aliaque inſtrumenta nauium parari poſſint, denique omnia quibus claſſis inſtruitur. haec multo ante prouidenda ſunt, magnaq. diligentia conquirenda, tum locis opportunis atq. idoneis conſeruanda. Nam quid ego de commeatu dicam? quod vnum omnium maxi-

me

me necessarium dicere possumus, idque imperatoris omnium, qui vmquam fuerunt, facile summi, Dictatoris, inquam, Caesaris exemplo atq. auctoritate. is nullam expeditionem scribere aggreditur, quin his, aut similibus verbis initio vtatur. Re frumentaria comparata. nimirum intelligens, omnia imperatorum cõsilia irrita fore, atq. inania, nisi ad victum necessaria suppetant. Igitur & frumenti quod satis sit parandum est, & loca idonea panificio deligenda. nam ex ijs, quae ad efficiendi potestatem pertinere diximus, hoc erat extremum. De bello suscipiendo satis dictum est. de gerendo vero quamquam, vt ante dixi, deliberatio fere omnis ad imperatorem spectat, non nulla tamen a Senatu, vel ab ijs, qui consilijs praesunt, ante prouideri possunt. veluti si bellum repellimus, videre oportet, qua iter hostibus pateat, quae castella munienda sint, quae cuique loco praesidia relinquenda, quibus rebus aut iter hostibus impediatur, aut eisdem cibaria, iumentisq. eorum pabula adimantur. Si bellum inferimus, itidem videndum est, quo itinere, quibus auxilijs rem aggrediamur: neque enim leuia aut ludicra petuntur praemia. nec temere contemnendi sunt, qui loca possident prohibendo itineri opportuna: cuiusmodi est Vrbinatium regio: quae natura loci ijs, qui eam possident, maximorum regum amicitias conciliat. Quod si noua quaepiam expeditio suscipienda est, præsertim aduersus longinquam aliquam nationem, circũspectare oportet, quibus quasi gradibus ad eam pertingere valeamus. gradus autem voco finitimos hostium populos, quibus opem ferendo nostris interdum armis aditum aduersus alios patefacimus. Ita maiores in Samnium se per Campanos insinuarunt: per Camertes in Etruriam, per Mamertinos in Siciliam, per Saguntinos in Hispaniam, per Masinissam in Africam, per Aetolos in Græciam, per Eumenẽ,

 & alios

pessimo cuique quicquid libet, licet. omnes Principis munia ad se trahere: illi satis esse vitam producere, & non tam imperio, quam imperij insignibus vti. quasi præcipua regentis gloria sit, non bene, sed diu regere. At qui Principi dies vnus bene, ac sapiēter actus inerti, turpiq. immortalitati est anteponendus. Sed redeamus, unde digressi sumus. Nec inutile fuerit cogitare, quos imperii, reiq. publicae perpetuos hostes habeamus: vt aduersus eorum quamuis repentinos impetus, aut terrestribus, aut maritimis copiis instructi simus. alio autem copiarum genere portus, alio importuosa litora custodiuntur. item alio genere nauium oceano, alio mediterraneo mari vtimur. Ac perpetuos hostes Christiani nominis Turcas dicere possumus: quibus cum ad certum, ac potius incertum tempus, induciae nobis esse posſūt: fida pax esse, aut sperari vix potest. Praeterea rebus publicis tyrannica, ac violenta imperia, praesertim si finitima fuerint, semper infida. Quibus autem, vt hodie Philippo Hispaniarum regi, necesse est ob suarum vrbium, & regnorum tutelam habere perpetuo classem paratam, ij sibi eximios rei naualis peritia, & opibus Duces adiungere debent, eosq. stipendiis, atque honoribus augere: & vel iniquis conditionibus cum Principibus, ac ciuitatibus, quae classe valent, societatem, contrahere: quando quicquid ab illis accedit auxilii, id omne suae impensae decedere, sibiq. in lucro deputandum esse intelligunt: & praeterea in suos hostes plures hostes concitant. Tum si quis diligenter obseruet, quibus quisque praesidiis in suae ditionis locis hodie vtatur, quibus veteres vsi sint, quot ad Rheni ripam, quot in Pannonia aliisque propinquis hosti locis legiones, aut cohortes habuerint, quo pacto deductis colonijs parum firmos in officio continuerint: numquam ad consultandum de custodiendis finibus imparatus acce-

det. Construendarum et ... arcium, muniendarumq. vrbium peritum, atq. inte... ligentem esse oportet: quae forma, quae crassitudo mu...rorum, atq. aggerum, quae fossarum latitudo, ac pro... funditas melior; vbi castella erigenda sint; inclusa ne a... qua fossae tutiores sint, propterea quod haud ita faci... le cuniculis subruantur quae huiusmodi fossis ambi... ... an absque aqua meliores. quod eae difficilius ... ratibus, aut farcinis in oppugnationibus imple... ...tur: an quae vtrumq. habe... commodum, vt & a... ...am contineant, &, vbi visum fuerit, claui circu...acta nullo negotio siccari possint, quales Ferrari...n vrbem claudunt. ad haec quae in plano, quae in editioribus locis cautio adhibenda, quo minus arces tormentorum ictibus obnoxiae sint, minusue e superioribus locis opprimi valeant. tum quae latioris, quae contractioris ambitus vtilitas: quod alter minore militum numero defenditur, alter & plures capit, &, si muri diruantur, alii interea substitui intus possunt. tametsi cura haec magnam partem ad architectum, & ad praefectum fabrum spectat. Atq. haec de vrbis, atq. agri custodia dicta sint. In iis, quae ad annonam pertinent, videre oportet, quantum frumenti, aliarumq. rerum ad victum necessariarum opus sit hominibus nostrae curae, ac ditioni subiectis, atque ex his quid nostra ferat regio, quid aliunde petendum sit: tum qui iis, quae nobis desunt, abundent, qui indigeant ijs quae supersunt. vtrosq. enim amicos habere expedit: vt ab illis necessaria paremus, his autem superflua vendamus, eaq. via nostros reditus augeamus. Haec fere sunt, quae de hoc genere dici possunt. nec fortasse vlla facilior deliberatio, si publicum, non priuatum commodum spectes. At vbi posthabita populi vtilitate, qui remp. administrant, aut monopolia exercent, quod (vt alia exempla praeteream) ab iis, qui regno Neapolitano praeerant, interdum

terdum fieri vidimus; aut auri cupidi, famae prodigi, miserorum ciuium alimenta non exteris tantum, verũ etiam Christiani nominis hostibus vendunt,& popularium fame quaesitum lucellum cum mercatoribus partiuntur: ibi illa multitudinis in regentem rabies, hinc dirae in Principem, ac temporum exsecratio, qua omnia vndique perstrepunt.vt iam mirandum non sit, hos publicae calamitatis auctores e sublimi gradu aliquando ad infima deprimi. nihil enim populi vehementius iram accendit, ac tenuiorum hominum, quorum maior est numerus, in potentiores odia concitat, quam annonae caritas,ac fames non sterilitate terrae, sed hominum culpa inuecta. De legibus autem,in quibus ciuitatis posita est salus,aut ferendis,aut abrogandis deliberans, in primis nosse debet genera, ac differentias rerum publicarum.Sunt enim leges ad respublicas, nõ respublicae ad leges accommodandae. tum quae cuique generi conseruando, quæ corrumpendo idonea. & propria eius generis,& contraria: nam respublicae interdum a suis, ac propriis, non solum a contrariis, vitiantur. veluti status reipublicae popularis, cuius proprium est libertas,si aut nimium relaxetur, in popularem licentiam labitur;aut nimium contrahatur,in paucorum potentiam transit: idemq. in ceteris vsu venit, praeter quam in optimo reipublicae statu, cuius proprium est virtus, veraq. regendi scientia, quae nimia esse numquam potest. Ac rerum publicarum genera Plato, & Aristoteles, vt alio loco retulimus huius doctrinæ proprio, sex esse numero statuerunt. summam enim in republica auctoritatem,aut vnius esse,aut paucorum,aut multitudinis.vbi vnus ad eorum,qui reguntur, vtilitatem imperet, id esse regnum: tyrannidem vero, si ad suam vnius vtilitatem omnia referat. vbi pauci praesint e reipublicae vtilitate, optimatum rempublicam:

publicam: vbi omnia suo commodo metiantur, paucorum potentiam appellari. sic, vbi summa potestas sit penes multitudinem, cui salus omnium, atque vtilitas in administratione proposita sit, hanc generis nomine, vti suo, ac propio, rempublicam nominari: popularem autem licentiam, si tenuiorum, atq. infimae sortis hominum arbitrio, ac libidine omnia gerantur. Itaq. de legibus consultantem & iuris scientia, & ciuili facultate praeditum esse oportet. praecipue vero callere debet eam reipublicae formam, in qua versatur, vt, quae leges ei conueniant, intelligat. Sed profecto huius nostræ reipublicae institutis, ac legibus haud facile in terris perfectius reperiri, nec fortasse animo fingi mea quidem sententia quicquam potest. vt in alijs humanā originem, huius Deum auctorem possis agnoscere. Primum enim eius amplitudinem, atq. imperij latitudinē intueri licet, omnes Christiani orbis partes vndique amplectentem: deinde regum, ac principum, populorumque omnium consensum sponte parentium, &, vt par est, Dei vicarium, adorantium: eius absolutissimam rerum omnium, atque etiam abluendarum animi sordium potestatem. tum & ad summum, & ad alios gradus vnicum ex opinione virtutis aditum. vt illud omittam, quod exemplis innumerabilibus compertum est, ad Pontificatum homines diuinitus potius, quam hominum suffragijs peruenire. ad haec videmus ditionem hanc nullis insidijs obnoxiam, ab omni prorsus periculo remotam: modo ne suam ipse auctoritatem princeps minuat, quod fit, vbi alicui parti adhaeret, atque a communis omnium parentis officio descedit. Itaque vt in corporibus, quae, vti cetera mortalium. natura fluxa, atque caduca sunt, necesse est aliquando aut partium intemperie, aut extrinsecus morbos gigni: sic & rebus publicis, ac regnis duplex

plex

plex & ab internis, & ab externis periculum impẽdet: huic soli nullum extrinsecus periculum imminet: sed siquis eam impugnare nititur, ceteri principes vt parentem defendunt. ab intestinis tantum malis cauendũ est, hoc est, ne res ipsius in propinquos principis distrahantur: ne ve is, qui praesidet, a virtute desciscat, aut in consilium indignos assumat, atq. eius auctoritas ea ratione minuatur. Et quod ad bonorum dissipationem attinet, siquis huic malo lege lata obuiam eundum censeat, cogitare debet, quo pacto simul & reipublicae caueatur, & successoribus integra potestas maneat. quod sane difficillimum videtur. Verumtamen vt Romanus Pontifex, cum omnia possit, successorem sibi nostris moribus haud quaquam legit: ita videndum est, an eiusmodi cautio excogitari possit, qua salua successorum auctoritate alienationes in posterum impediantur: quod sapienter & Pii Quincti, & aliorum Pontificum sanctionibus prohibetur. Quae vero alienata iam, & distracta sunt, ea mouere omnino huius reipublicae rationibus aduersum. nam cum tuta & praesentia incertis & periculosis anteponenda sint: tum nihil minus expedit, quam reuocare in dubium superiorum principum potestatem: de qua vel in ijs quae alienata sunt, vel in ceteris dubitare est nefas: ne ex eo confusio rerum omniũ, & perturbatio reipublicae oriatur. Nec male consultum videri possit, si eadem cautio adhibeatur, vt in Senatum legere ne liceat affines, & cognatos intra certum gradum, ne in propinquos amor officiat iudicio in patribus deligendis. eorum autem commodis, ac dignitati alia via consulerem absq. reipublicae detrimento. Quid igitur? cuius alioqui virtus excellit, is peiore conditione erit ob cognationem principis? Eius ego opera & consilio arduis in rebus vterer, eumq. successoribus commendarem:

rem: quibus honorificum foret, extincti principis necessarios, qui innocenter, ac modeste vixissent, quorumque perpetuo vitae tenore probata virtus esset, honore prosequi. deniq. dignos praeteriri satius est, quam indignos eligi. In legendis autem patribus æquũ est haberi rationem etiam eorum, qui regum, ac principum testimonio commendantur. sed regibus, ac principibus, qui ignotos, atq. indignos commendarint, supremi iudicii pœnae denuntiandae: easq. pœnas vtile fuerit, quot annis die certo inter sacrorum solemnia promulgare, ut aeternæ damnationis metu minus indulgentes in re tanta sint in eos, qui vilibus obsequiis ipsorum gratiam aucupantur. Eorundem preces a comitijs procul arcendas merito superiorum Pontificum constitutionibus cautum est. quiq. eas in conclaui, aut extra recitauerint, ii mihi videntur omnino legibus coercendi. Ac profecto mõstri simile est, inueniri quẽpiam e numero Cardinalium, qui profiteri audeat, se, cui suus rex iusserit, suffragaturum. nec pudet homines nobiles, in sublimi dignitatis gradu cõstitutos, Dei ministros in re humanarum omniũ maxima, ita se abiicere, vt sibi etiam gloriae ducant, voluntati vnius hominis inseruire. quod qui facit, is etsi Deum esse verbis fatetur, re tamen negat. nam quid attinet, ante suffragia, sancti spiritus illuminationem petere solemni illo sacrificio diuinitus instituto, si iam certum, & fixum est, hominem Deo praeferre? at qua mercede. pudet referre, quam vili seruiant. Haec, aliaq. huiusmodi consideranda fuerint, si quis vmquam princeps verae gloriae studiosus de his vitijs corrigendis agitauerit. Nec minimum adiumentum consulenti de legibus afferet historiarum lectio, itemq. eorum, quae mandata litteris & praecepta sunt a doctis viris, aut in republica versatis de optimo statu ciuitatis, deq. varijs diuersarum

uersarum

uersarum gentium moribus, & institutis. Haec ferme sunt, quae plerumq. in consilijs agitantur. Sequitur id quod secundo loco proposuimus disputandum: qualis scilicet esse debeat is, qui consilium daturus est. Aristoteles in rhetoricis tria esse docet, quae faciunt, vt hominibus fides habeatur: prudentiam, virtutem, beneuolentiam. homines enim aut imprudentia decipi, quo minus, quid vtile sit, intelligant: aut, si intellexerint, adduci solere vt secus, ac sentiunt, loquantur; aut improbitate animi, aut odio eorum, quibus cum loquuntur. Itaq. consiliarium & prudentem esse oportet, & virum bonum, & praeterea ijs, quibus consulit, amicum. Iure igitur Pericles apud Thucydidē queritur, iniuria sibi Athenienses tali viro irasci, qui & in cognoscendo reipublicae vtilia, & in iis, quae nosset, explicandis nulli inferior, & patriae amans esset, & a pecunia inuictus. ex quibus postremum ad probitatē, prima duo ad prudentiam referuntur, cum rem prouisam verba haud inuita sequantur, medium amorem in patriam aperte vocat. Ac sine dubio in consilijs prudētia primum locum obtinet. Etenim ea pars animi, in qua ratio inest, quaq. a ceteris animantibus distinguimur, & quasi segregamur, duplicem habet vim. altera versatur in ijs quorum est scientia, quæ semper eodem modo se habent, suntq. necessaria, aeterna, immutabilia, eiusq. extremū est adeptio veritatis, neque vllum alium habet finem: altera versatur in ijs, quae aliter, atq. aliter habere se possunt, quae & ipsa in duo genera diuiduntur. alia enim proprie effici dicuntur, quorum opus remanet, atq. ad artem pertinent: alia non effici, sed agi, eorumque finis est actio, atq. haec ad prudentiam referuntur, cuius proprium est, in iis, quae pertinent ad bene, beateq. viuendum, quid expetendum, aut fugiendum sit, intelligere. Est igitur prudentia in rebus agendis, ac fu-

D giendis

giendis rectus rationis vſus: prudentemq. bonum ratiocinatorem vtilitatum dicere poſſumus. Conſulere autẽ nihil aliud eſt(vt initio diximus)quam quid agendum,aut fugiendum ſit,inquirere,ac ratiocinari:quiq. bene in rebus agendis,aut fugiendis ratiocinatur,is bene conſulit,quod proprium eſt prudentiae munus.Eius autem initium, ac veluti fundamentum eſt naturalis quaedam vis, & quaſi mentis oculus, quae δεινότης a Graecis dicitur: atq. in alijs magis, in alijs minus elucet, prout cuique maior, aut minor data eſt ad intelligendum indoles. haec ſi ad bonum dirigitur, & longo rerum vſu excolitur, ac perficitur, inhabitum tranſit, quae prudentia nominatur. huic opitulantur igniculi quidam a natura dati, & quaſi ſemina prudentiae: in celeriter coniiciendo ſollertia, quae ἀγχίνοια vocatur a Graecis, eſtq. ſpecies τῆς εὐστοχίας: tũ mentis acies, ac dexteritas in iis, quæ dicuntur, aut aguntur, illico percipiendis, quae σύνεσις appellatur: nonnulli ſagacitatem nominarunt: ſed σύνεσις ad bonum ſemper, ſagacitas interdum ad malum flectitur: praeterea boni, & moderati viri de rebus exiſtimatio,quae Graece γνώμη dicitur. haec omnia, vt & prudentia, & quaecũque ſub actionem cadunt, in ſingularibus verſantur. His naturae bonis Themiſtoclem egregie inſtructum Thucydides narrat: quod abſq.vlla diſciplina, naturae tantum vi, ac ſuopte ingenio,& de inſtantibus veriſſime iudicabat, & de futuris callidiſſime coniiciebat. ſed haec apud Thucydidem melius, ac pluribus.Quamquam autem ille nulla ſibi doctrinae adiunxerat adiumẽta,erat tamen in republica diu, multumq.verſatus, in qua eminendi ſtudio ſic incenſum legimus, vt ſomnum capere non poſſet: cumq. noctu in publico ambularet, eius rei cauſſam ſciſcitantibus reſpondiſſe,Miltiadis trophaeis ſe e ſomno excitari. Valet igitur ad prudentiam multum

tum

multum assiduus rerum vsus: quodq. a vetere poeta de sapientia dictum est, vsus me genuit pater, mater peperit memoria, id non minus apte de prudentia dici potest, cum ea praecipue longo, atque assiduo rerum vsu paretur. qui in iuuenibus plerumq. nullus est. eoque merito Alcibiades a Socrate ridetur: qui cum esset admodum adolescens, in concione Atheniensium de bello, de pace, deq. alijs ad rempublicam pertinentibus verba facere gestiebat, quarum rerum per aetatem vsum ille nullum habebat. In primis autem in hoc genere vitandum est, ne incognita pro cognitis habeamus, ijsque temere assentiamur. nam illud, vt pleraque alia, scriptum est a Platone, diuinitus, tria esse hominum genera. vnum peritorum, atque intelligentium. alterum imperitorum, & suam imperitiam agnoscentiũ. neutros horum errare, aut decipi: priores enim sua sponte intelligere: posteriores intelligentibus credere, ac dicto audientes esse. tertium esse genus eorum, qui nec intelligunt, & se scire, atq. intelligere opinantur. atq. hunc esse errorum omnium fontem. hos omnia audere, sibiq. & alijs male consulere. hoc fere, vt dixi, adolescentibus accidit. qui in tam breui vitae spatio pauca experti, ac propterea raro decepti, bene de omnibus existimant, eoque facile, quae volunt, credunt: ac spei pleni, putant sibi omnia successura ex animi sententia: idcirco omnia confidenter & agunt, & loquuntur, nihil dubitant, omnia asseuerant. hinc ille apud poetam queritur, labi, ac ruere omnia cœpisse, vbi ad rempublicam accesserint noui, stulti, adolescentuli. Itaq. maiores nostri, & ante eos Lacedaemonij, eam partem, quae reipublicae consulebat, a senibus senatum appellarũt. Nec vero cum adolescentibus prudentiam denego, continuo senibus eam tribuo. neque enim adolescentia erroris causa est, sed imperitia, quae plerumque il-

lius aetatis est comes. nec raro senes inuenias puerili ingenio praeditos, vt & adolescẽs interdum reperitur. Ante annos animumq. gerens, curamq. virilem. Sed, quod plerumque fit, exponimus. Hoc vitium effugere qui volet, adhibebit ad considerandas res & tempus, & diligentiam: & pro cuiusq. rei natura de re quaque iudicabit, vt certa pro certis habeat, incerta pro incertis: nec de iis, quae aliter cadere possunt, ante exitum rei quidquam sibi certi pollicebitur; memineritq. multa nec opinato accidere solere: denique considerabit humanarum rerum inconstantiam, atq. occultas hominum voluntates, multiplicesq. naturas: dictumq. illud Epicharmi semper in memoria habebit, neruos atq. artus esse sapientiae, non temere credere. Quamuis autem ante dictum sit, prudentiam gigni solere, vbi ad naturam vsus accesserit; possunt ea tamen doctorum etiam hominum scriptis, ac lucubrationibus adiuuari: praesertim si, quae ab illis didiceris, ex vmbra in solem proferas, atq. ad vsum dirigas. aliter enim afficimur ijs, quae sola cogitatione assequimur, aliter ijs, quae vsu percipimus, atq. agendo experimur. neq. enim facile cuiquam, atq. haud scio an nemini contigerit quod de Lucullo Cicero scriptum reliquit: cum totum iter, & nauigationem consumpsisset partim in percontando a peritis, partim rebus gestis legendis, in Asiam factum imperatorem venisse, cum esset Roma profectus rei militaris rudis. sed vt hoc magno Luculli ingenio licuerit, qui [illegible] audiet, is nec vsum negliget, & praeterea quaecunq. alij longo vsu deprehenderint, ex omnis aeui memoria repetet, sibiq. subsidio & suam, & aliorum diligentiam comparabit. nam qui sola doctrina, aut vsu solo contenti, alterutrum negligunt, ij mihi videntur monoculi esse malle, cum vtroq. si velint oculo vti possint. Igitur in veterum monumentis, & in vsu

vsu quotidiano obseruandum est, quod genus vitae quae studia sequantur, & non principum tantum & priuatorum hominum, pauperumq. ac diuitum, tenuiũ ac potentium, nobilium & ignobilium, diuersarumq. gentium, ac populorum, sed etiam, vt Horatius praecipit, Aetatis cuiusq. notandi sunt tibi mores. Atque, vt alia praeteream, quae infinitum esset persequi, non parum ad prudentiam conferet, si quis & apud Thucydidem, & apud Liuium, aliosq. egregiōs historiarũ scriptores obseruabit, quid e diuersarum partium legatis pro se quisque dixerit, quibus rationibus suam quisque causam defenderit, quid a senatu, aut ab ijs, qui consilio praeerant, responsum sit, quibus rebus adducti pacem, aut inducias fecerint, aut bellum indixerint, aut societatem contraxerint, aut repudiarint: tum quæ seditionum, quae bellorum ciuilium causae, aliaque huiusmodi. quaeq. obseruanda diximus in ijs, quae in consilijs agitantur, eodem pertinent. De prudentia, quod ad propositum attinet, satis dictum est. deinceps de consiliarij virtute dicamus. Ac si subtiliter, & quasi summo iure agere velimus, nec virtus absq. prudentia esse potest, nec sine virtute prudentia. Etenim quicquid non temere agimus, id consulto agimus: quicquid consulto agimus, id eligimus; est enim electio appetitio cum ratione. vtq. electio bona sit, necesse est & rationem rectam esse, & appetitum bonum. appetitum autem virtus perficit, rationem prudentia: quae nihil est aliud, quam perfecta, & ad summum perducta ratio rerum agendarum. Cumq. appetitio sit alicuius finis, consultatio eorum, quae ad finem tendunt, vt supra demonstratum est: finem bonum esse oportet, vt consultatio recta sit, & consultationem rectã vt bonum finem consequatur: quorum alterum virtutis, alterum prudentiae munus est proprium. Praeterea

rea

rea virtus omnis in mediocritate consistit, quae est inter nimium, & parum: atq. haec mediocritas a recta ratione, idest, a prudentia definitur, & quasi circumscribitur. igitur cui prudentia inest, quae quasi dux est virtutum omnium, quiq. in vna quaque re medium videt, huic necesse est omnes virtutes inesse. quodq. poeta cecinit, Nullum numen abest, si sit prudentia. non minus vere dixeris, Omnis adest virtus, si sit prudentia. Haec subtiliter, & vere a Peripateticis disputantur: nec fere quicquam apud illos certius, quam virtutes omnes inter se nexas esse, & iugatas. Sed haec quamquam re coniuncta sunt, ratione tamen distinguuntur: alia est enim ratio virtutis, alia prudentiae. quae nos causa primum impulit, vt virtutem a prudentia seiungeremus. Deinde non hoc loco agimus de virtute, ac prudentia omnibus numeris absoluta: nam si ad exquisitam illam regulam exigantur, haud facile quemquam reperias virtute, ac prudentia praeditum: sed vt vulgus alios prudentes vocat, alios fortes, alios temperantes, sic & nos de ijsdem loquimur oratione populari, atq. ad communem vsum accommodata, vt & Aristoteles in rhetoricis locutus est, quamuis eadem in ethicis via valde diuersa, exquisitaque tractasset. [illegible]ter enim his de rebus disputari solet ab ijs, qui [illegible] vsum transferunt, aliter a philosophis, vbi [illegible]tas in disputando limatur. hi namq. absolutam [illegible]sq. rei perfectamq. imaginem quaerunt: illi ad hanc respicientes ea tradunt, quae ad institutionem vitae communis spectare videntur. Sic & nos consiliarij virtutem quaerimus, non eius qui nunquam fuit, sed qualis interdum oculis cerni, non animo fingi solum possit. Quoniam igitur, vt huius disputationis initio demonstratum est, consilium e genere est eorũ, quae ad aliud referuntur, eoq. eius vtilitatem respicit, cui consilium

datur:

datur. omnes autem virtutes, quibus hominum mores expoliuntur, quatenus ad alios pertinent, sub communi iustitiae nomine continentur: hinc manifestum est, hanc in primis iustitiam in consiliario requiri; hoc est vnamquamque virtutem, quatenus ad alterum refertur, conceditq. vnicuiq. quod suum est. sic ea virtus, quae in bono, atq. laudabili diuitiarum vsu versatur, quatenus ea exculti ad bene, ac liberaliter agendum sumus aptissimi, liberalitas dicitur: quatenus autem sic affecti nec aliena rapimus, &, quae debemus, patriae, parentibus, amicis, alijsq. tribuimus, iustitia nominatur. itidem recti in ijs, quæ ad honores, aut corporis voluptates attinent, habitus, quatenus illis ornati nemini per ambitionem, aut intemperantiam iniuriam facimus, ad iustitiam referuntur. eademq. ratio est virtutum omnium: omnes enim, quatenus ad alios pertinent, eodem iustitiae nomine censentur. hac iustitia qui caret, quiq. ambitione, vel auaritia, vel alia perturbatione animi obcaecatus, honoris, aut vtilitatis speciem honestati, atq. officio anteponit, ab eo frustra fidele consilium expectes. neq. enim quibus debet consulet, sed quibus libertatem suam spe honoris, aut pecuniae mancipauit. quo vitio nihil detestabilius. tollit enim, ac funditus euertit fidem, idest, iustitiae fundamentum, ac praecipuum vinculum humanae societatis. nam quibus fidem habeamus, si decipimur ab ijs, quos in consilium aduocauimus? tecti esse ad alienos possumus: ab amicis, ac familiaribus (neq. enim ab inimicis consiliũ petitur) qua ratione caueamus? Quod si ea peccata sunt animaduertenda maxime, quae difficillime praecauentur: quae digna pœna statuetur in eos, qui virtutis, ac beneuolentiae simulatione amicos, aut patriam, aut principem fallunt? Et, si depositi infamis est actio, quod minime deceat, rem tuae fidei creditam

ditam ad vsum proprium transferre, ac deriuare: qua infamia afficietur is, qui in suum commodum conuertit non vestem, aut supellectilem, sed famam, atq. existimationem principis, non raro etiam salutem suae fidei commendatam? Ab eius modi peste cum ceteris regibus, ac principibus, tum praecipue Caesari cauendum est, vt imperium diuturnum sit. Vt enim domum, ac nauim, si fundamenta infirma sint, cito dilabi, ac ruere necesse est: sic imperium, nisi firmissimo virtutis fundamento nitatur, diuturnum esse vix potest, praesertim quod non sua vi, sed consensu parentium sustinetur. Videat igitur, vt consiliarios, ac ministros circum se habeat incorruptos: quisquis enim hoc negligit is sui imperij fundamenta conuellit. Celebratur in primis a Tacito Germanorum integritas: sed, vt idem inquit, iam & pecuniam accipere docuimus. atq. vtinam minus dociles fuissent ad hanc disciplinam. Qui vero externorum regum largitionibus corrupti rempublicam produnt, ii mihi perinde facere videntur, ac si nauim perforent, in qua ipsi nauigant. & profecto magnum imminentis exitij signum, & quasi praesagium est, cum eiusmodi ciues rempublicam administrant. vbi namq. ad se quisque reipublicae partem rapit, eius compaginem, quae ex partibus constat, omnino dissolui necesse est. Atheniensium respublica tamdiu floruit, quamdiu Miltiades, Solon, Themistocles, Aristides, Pericles, alijq. pecunijs inexpugnabiles viri suis eam consilijs gubernarunt. vbi degustarunt aurum regium, quo Philippus omnia castella expugnari posse dicebat, atq. etiam Pythia Philippi partibus fauere cœpit: simul eorum gloria, & libertas concidit. Externis enim libentius, quam domesticis exemplis vtimur. Nam quis ignorat, virtute a maioribus partum imperium postremo auaritia, ac largitionibus corruisse? dictumque

Cumque illud callidissimi Numidarum regis, Vrbem venalem, & cito perituram, si emptorem inuenisset, velut oraculum a posteris habitum? Demosthenes initio orationis, quam habuit ad populum Atheniensem de Megalopolitanorum postulatis, inuehitur in quosdam oratores, qui, cum reipublicae consulere deberent, alij Arcadum, alij Lacedaemoniorum partes ita suspiciebant, & se mutuis conuicijs insectabantur, quasi illarum essent gentium legati, non ciues Athenienses. itaque siquis, inquit, eorum notitiam non haberet, atque illis Atticae linguae sonum adimeret, alios eorum Arcadas, alios Lacedaemonios esse putaret. Sed hoc in faece reipublicae popularis minus erat mirandũ; quando etiam in hoc supremo, atque augustissimo Christianae reipublicae senatu non nulli interdum reperiuntur, qui vana spe vtilitatis, aut honoris illecti, non quid e republica sit, sed quid ille, cui se quisque addixit, cupiat, id solum spectant, & quem nacti sunt locum deserunt, atque ab officio discedunt. Hoc & interdum accidit, & mea quidem sententia tacendum non est. nã nec Iudae scelus in Euangelio reticetur: & tamen neque ille apostolorum, nec Saul prophetarum gloriã minuit. Igitur si quando eius modi senatores inueniuntur: ij sibi met ipsis, non reipublicae, exitium machinantur. quippe haec ab immortali Deo instituta, quamquam eiusdem permissu, vt vitia nostra norimus, ijsque purgemur, interdum fluctibus agitur, tamen auctoris nutu, ac prouidentia gubernatur, atque ab interitu vindicatur: illi conatu plerumq. irrito scelus in se pessimum admittunt. Quod si vtilitatum boni ratiocinatores essent, & vel paululum humanae prudentiae haberent, numquam ad honores via tam lubrica grassarẽtur, nec Sisiphi saxum voluerent: sed quam nacti sunt Spartam, eam sibi ornandam ducerent; iidemq. & hominibus, &

E Deo

Deo placerẽt. nam incredibile dictu est, quantam vim virtus habeat, quantam excitet admirationem sui. Regnabat in ciuitate libera Pericles apud suos, apud nostros Camillus. Erat ille, vt ante dictum est, a pecunijs inuictus: huius virtutem, inquit Liuius, eandem oderãt, & mirabantur. Sed quid ego vetera & obsoleta memoro? possem exemplis in vtramque partem recentibus vti, nisi adulatio pariter, atque inuidia displiceret. atq. haec de integritate dicta sint. Sed sunt nonnulli, qui & recta norunt, & ad ea, quae norunt, natura feruntur, iisdem tamen enuntiandis abstinent, non improbitate, aut auaritia, aut vllius prauae rei studio: sed infirmitate animi, & imbecillitate quadam libere loqui non audent, nihil contradicunt, nihil denegant, omnia assentiuntur, omnia omnibus annuunt. Hi minore odio digni videntur, cum & perfidia, & fraus absit, & pecuniae, proprijq. cõmodi studium. verumtamen cũ eos, quos cõsilio iuuare debent, deserãt, in eodẽ iniustitiae genere versantur. itaque si principi, aut potentioribus aduersari non audent, timiditate peccant; sin paribus, immodica verecundia, quae *δυσωπία* dicitur. In hos Terentianus ille adolescens aequali suo iratus inuehitur.

— immo hoc genus hominum pessimum est.
In denegando modo queis pudor est paululum.

vtrumq. vt dixi, fugiendum est: sed perfidia odio digna maiore. Oportet igitur consiliarium fortem esse, & constantem, magniq. animi, & elati, quatenus ea virtus ad alios pertinet. nam & fortitudo, dum aliorum commodum spectat, ad iustitiam refertur: cum, qui ea carent, nimio plusquam decet populi inuidiam, aut offensionem principum pertimescant, eoque reipublicae vtilia ac salutaria consilia interdum promere vereantur. Multa Cleon apud Thucydidẽ, aliique, multa De-

mo-

mosthenes differit deliberate in sententijs dicendis: quae qui volet, ex eorũ fontibus hauriet. De ea vero, quae dicitur vitiosa verecundia, extat Plutarchi libellus luculentus in primis, ac varia eruditione refertus. ea cum in omni vita, tum in consilijs dandis omnino vitanda est. Nec vero cum in sententiis dicendis libertatem laudo, modestiam damno, quod consiliarii ornamentum est vel praecipuum. Videas non nullos omnibus, vbique, de omnibus, ad consilium dandum paratos, quasi soli sibi sapere videantur. magnum hoc arrogantiae signum est, quae fere inscitiae semper est comes. faciunt hoc interdum, vt eorum, quibus consulunt, studere commodis videantur: & quodam modo beneuolentiam cauponantur: quod etiam impudentia peius est, auaraeque ac subdolae naturae indicium. Seruetur igitur in consilio dando modestia, praesertim si, quibus cum agimus, antecedunt aetate, aut dignitate, aut vsu rerum, aut ingenio, doctrinaq. superiores sunt. nec ad consilium dandum accedemus, nisi rogati, praeter quam si salus, aut existimatio principis, aut reipublicae, aut amicorũ vtilitas, ac necessitas subigit. Sunt etiam, qui liuore & inuidentia, aut etiam odio quodã hominum, quae quod alienis malis gaudeant a Graecis ἐπιχαιρεκακία, a nostris maleuolentia nominatur, quae alijs profutura viderint reticent, nec suo consilio quemquam iuuant. his vitijs, & quasi maculis liber animus, & purus consiliarium decet. Nec desunt qui dissimulatione perpetua vtentes, quam Graeci εἰρωνείαν vocant, non numquam affectatione prudentiae, sic omnia sua tegunt, aut extenuant, nihil vt difficilius sit, quã quid quaque de re sentiant, ab illis elicere, & extorquere. quo vitio consiliarium carere oportet, sincerumque esse, ingenuum, simplicem, veritatis cultorem. Est item consilio vehementer aduersa iracundia, ad quam pro-

E 2 cliuis

somno temporis impertiens, quantum valetudini sat est, quod non multum est ijs, qui ei bene a pueris assueuerunt. Ac magistratus noctu in vrbibus vigilantes, malis quidem & hostibus, & ciuibus so[illegible] iosi, [illegible] autem & temperatis viris cari sunt, ac venerabiles, vtiles deniq. & sibi ipsis, & vniuersae ciuitati. Ergo in consilijs quaerendis vigilantia opus est: in custodiendis atq. occultandis taciturnitate: quae consiliorum est quasi thesaurus. frustra enim quaeras, nisi inuenta, & cogitata silentio tuearis, ne ab inimicis praeripi, aut praeuerti possint. quod si, non minor est virtus quam quaerere, parta tueri, iure hanc Terentianus senex inter bonas artes, ac virtutes nominat, cum inquit.

Nihil istac opus est arte ad hanc rem, quā paro:
Sed ijs, quas semper in te intellexi sitas,
Fide, & taciturnitate artes enim veteres virtutes appellabāt ἀπὸ τῆς ἀρετῆς paulū deflexo nomine ac deriuato. Nec vero ea virtus tā in prōptu est, quā videtur. Vtinā, aiunt plerique, tam facile loqui possem, quā tacere. plerique tamen difficilius tacent, quam loquuntur: & quamuis natura hominibus binas aures, binos oculos dederit, linguas autem singulas, vt plura videāt, plura audiant, quam loquantur: tamen maxima pars hominum est ad loquendum, quam ad tacēdum promptior: quoque magis nouum quippiam, aut arcanum norunt, eo libentius effutiunt, atque in aurem singulis, omnibus tamen dicunt, inani quadam gloria, vt incognita alijs nosse videantur. nec e vulgo fere quisquam est, cui non dici possit,

Quasi non tu multo malis narrare hoc mihi,
Quam ego, qui percontor, scire.

Itaq. silentiū nō mulieri solū, vt Euripides cēsuit, verū etiā consiliario, ac multo etiā maius ornamentū affert.

quid

quid enim turpius cõsiliario futili, & rimarum pleno? hoc qui sui quaestus, aut cõciliandae sibi gratiae causa facit, perfidia peccat: qui vero linguae incõtinentia, is garrulus, a fatuus appellatur. Hac linguae intemperantia Tantalum fabulantur e caelitum mensa eiectum decantatas illas apud inferos pœnas pendere, quod illorum arcana mortalibus reuelasset. quem merito Euripides turpissimum morbum vocat; est enim extremae cuiusdam leuitatis, ne dicam amentiae, non leue argumentum, quia nihil turpius, praesertim in eo, quem sibi princeps consiliorum socium, atque administrum assumpserit. at vni tantum dixero, amico summo, atq. intimo. quid si & ille alij item amico dixerit, itemq. alius alij? num ab alijs postulas, quod tibi ipse non praestas? an quemquam tibi te amiciorẽ putas? ergo quod alios silere vis, primus sile. Notum est illud Metelli, qui cum in Hispania bellum gereret, interrogatus, quid postridie facturus esset, Tunicam (inquit) meam, si id eloqui posset, comburerem. Antigonus item filio sciscitanti, quo tempore castra moturus esset. An vereris (inquit) ne tubam non exaudias? &, quem regni heredem reliquit, arcani participem facere noluit. Quin ex philosophis, quorum fere omnis in disserendo gloria, Zeno repertus est, qui ex taciturnitate laudem quaereret. Cum enim in conuiuio Athenis multa alij pulcra, & egregia loquerentur, seque doctis sermonibus legatis regijs venditarent, ipse solus semper tacuit: legatisque rogantibus, quid regi de se dici vellet, Nihil, inquit, aliud, nisi senem esse Athenis, qui inter potandum silere possit. Sic aliorum in disputando gloriae Zeno silentii laudem praetulit. Disertus esse possem exemplis enumerandis eorum, qui & sibi, & suis ciuitatibus, & regibus tacendi inscitia exitium attulerunt, ni ea res longius nos a proposito abduceret. Atque haec videntur

eius,

eius, quam in consiliario requirimus, virtutis nom contineri. Nunc quoniam demonstratum est opus ad consultandum virtute cum prudentia coniun[illegible] deamus (si altera sine altera esse possit, atque alterutra carendum sit) vtra sit optabilior, absq. prudentia virtus, an sine virtute prudentia: de quibus multa in vtramq. partem disputari solent. Ac primum, virtutem sine prudentia obesse numquam, prodesse plurimum posse, satisq. habere auctoritatis: prudentiam, si virtus absit, & parum valere ad faciēdam fidem, sine qua frustra consilium datur: quo enim quis astutior, & callidior est, hoc inuisior, ac suspectior, detracta opinione probitatis: & innumerabilia damna, atq. incommoda hominibus, ac ciuitatibus attulisse contendunt. idq. & multorum exemplis, & doctorum hominum auctoritate, ac testimonio confirmant. Atq. (vt exemplis omissis ad philosophorum testimonia veniamus) Aristotelis de re publica libro primo verba sunt. Homo, vt omnium animalium optimum est, si perfectum sit, sic a lege, ac iustitia seiunctum est omnium pessimum: nam iniustitia armis instructa, res est in primis molesta: homo vero armis a natura instruitur, prudentia, & quae sequuntur. Idem Plato fere iisdem verbis dixerat legum libro septimo. Item earumdē libro tertio multis probare nititur, improbitatem, seu vitiositatem dicere malumus, quam ille πονηρίαν vocat, ignorantiam esse omnium pessimam: atque improbis ciuibus, quamuis disciplinis omnibus, ac rationibus instructis, nullam reipublicae partem cōmittendam: probis autem, vt sapientibus, adhaerēdum ac magistratus deferendos, etiam si, vt dici solet, neque nare, neque litteras didicissent. His, ac talibus adducuntur, qui existimant virtutem in consilijs prudentiae anteponendam. Contra ab alijs disputatur, prudentiā esse rerum expetendarum, fugiendarumq. scientiam.

quiq.

i. . ea valeat, hunc aptissimum esse ad consilium cadum, quod omne in expetendorum, fugiendorumq. delectu versatur. Tum eam partem animi, quae de expetendis ac fugiendis deliberat, cuiusque rectus habitus est prudentia, βουλευτικὴν, idest consultricem, seu consilijs aptam ab Aristotele dici, propterea quod in consiliis dandis, aut capiendis occupatur: itaq. bene consulere, proprium esse prudentiae munus. viros autem bonos, hebetes, imperitos rerum, ac rudes, nullo pacto ad consulendum idoneos. Praeterea prudentem, quamuis improbum, posse amicis consilio prodesse: at virum bonum, qui prudentia careat, neque iis, quos diligit, posse consilio subuenire. Itaque virtutem sine prudentia nullius esse in consiliis momenti: prudentiam sine virtute plurimum valere. Quae in vtramq. partem dicuntur, haec ferme sunt. Quid igitur in re tam dubia statuemus? Ac mihi quidem duo praecipue persuadent, vt prudentiam consilijs virtute vtiliorem putem. Primum, quod (vt ante dictum est) appetitio est alicuius finis, consultatio de ijs, quae ad finem conferunt. at appetitum virtus perficit (vt supra demonstratum est) consultandi vim prudentia, quam consultādi artem dicere possumus; ergo vt in fine proponendo, vt optimum statuas, virtute in primis opus est, non prudentia: sic ad ea inuenienda quae conducunt ad finem, praecipuus vsus est prudentiae, non virtutis. Deinde, cum ad aliquid efficiendum duo requiruntur, si alterutro carendum sit, praeoptare oportet, quod est rarius, quodq. in paucioribus reperitur. quoniam igitur bonos viros, vt vulgus accipit, plures, ac facilius inuenias, quam prudētes, & ad consilium dandum idoneos: idcirco in consilijs prudentia virtuti, probitatiq. est anteponenda. ita in medico deligendo peritum praeferimus eius artis ignaro, quamuis probo, & bene-

beneuolo: & imperatorem deligimus rei militaris vsu ac scientia potius, quam iustitia praestantem: quod & in vtroq. peritia est ad finem consequendum conducibilior, & probitatis quantum in medico, & imperatore sat est, in pluribus; artis excellentia in paucioribus reperitur. contra, cum aerarij custos quaeritur, qui virtute, ac fide, non qui prudentia praestet, eligitur: quod prudentia, quanta opus est ad aerarij custodiam, multis inest, fides autem paucis. Sic Aristoteles libro quinto de Republica cum docuisset, oportere tria quaedam inesse ei, qui summum magistratũ gesturus esset: amorem in rempublicam: maximam vim, ac potestatem eius magistratus munium obeundorum: virtutem, ac iustitiam ad illud reipublicae genus accommodatam: huiusmodi quaestionem subdit. Cum haec (inquit) non in eodem omnia reperiuntur, dubitari potest, quid eligendum sit. veluti, si quis imperator sit egregius, sed nec vir bonus, nec reipublicae amicus, alter autẽ iustus sit, & reipublicae amicus, sed rei militaris rudis, vtrum potius eligere oportet? Ac docet inspicere oportere, cuius rei magis omnes homines participes natura sint, & cuius minus: itaq. in deligendo imperatore rei militaris vsum spectandum esse potius, quam probitatem: propterea quod rei militaris facultas in paucioribus, quã probitas reperitur. at in custodia, inquit, atq. administratione aerarij secus est; propterea quod maiore probitate indiget, quam quantam vulgo homines habent: scientia vero communis est omnibus. Ex his Aristotelis verbis satis, vt arbitror, id quod diximus, confirmatur, in consilijs prudentiam virtuti esse anteponendam. Quod autem superius adduximus ex eiusdem de republica libro primo, nihil huic sententiae repugnat. ibi enim non de habitu prudẽtiae loquitur, sed de vi quadam, ac mentis acie nobis a natura ingenita, quam di-

ximus a Graecis ἀγνότητα nominari. Platonis autem locus ex tertio libro de legibus ad idem confirmandum valet: dum enim improbitatem ait ignorantiam esse omnium pessimam, more suo loquitur. quia enim vera virtus absq. prudentia esse nequit, vnamquamq. virtutem prudentiam vocat, vitium autem imprudentiam, atq. inscitiam. itaq. cum vetat improbis committi reipublicae magistratus, imprudentes intelligit, etiam si doctrinis sint exquisitissimis exculti, nempe mathematicis, aut ijs quae in rerum naturalium cognitione versantur. Ac de his hactenus: nunc ad reliqua transeamus. Beneuolentia in eum, cui consilium datur, adiuuari consilium, ita manifestum est, vt res probatione non egerat. Etenim si consilium eius vtilitatem respicit, cui consilium datur: ei bene velimus necesse est, vt & bene consulamus. Quam vero in consilijs diligentiā adhibebimus, nisi eum, cui consulimus, diligamus? Itaq. Aristoteles, vbi ciues inter se amicitia iuncti sint, iustitia opus esse negat octauo libro de moribus. Tametsi libro V. de republica aliter sensisse videatur. Quaeri enim (inquit) potest, si cui rei gerēdae facultas adest, & amor in rempublicam, quid ei virtute opus sit, siquidem horum duorum ope, quaecumq. reipublicae expedient, transiget. An, quia fieri potest, vt, qui duo haec habent, incontinentes sint? eoq. quemadmodum quae sibi vtilia norunt, negligunt, quamuis se ipsos diligant, sic & in rempublicam affecti esse possunt? Sed alia existit quaestio subdifficilis, quo pacto amor in eum, cui consulimus, consilium inuet: quando nihil tritius est, quā oportere homines, qui de rebus dubijs consultāt, ab amore, odio, ira, atq. misericordia vacuos esse: cum haud facile animus verum prouideat, vbi illa officiunt. Et Aristoteles initio rhetoricorum scribit, amore, & odio iudicium impediri: eamq. ob causam melius esse,

pleraq. omnia legibus definiri, & quam paucissima iudicum arbitrio relinqui: quod ij, qui leges condunt, de futuris, iudices autem de presentibus iudicant: quorum amor, atque odium plerumque officit iudicio. Quod & Cicero pro Marcello ad Caesarem verba faciens intellexit; cum inquit. Serui igitur ijs etiam iudicibus, qui multis post seculis de te iudicabunt, & quidem haud scio an incorruptius, quam nos: nam & sine amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio, & sine inuidia iudicabunt. Idemque Aristoteles multo etiã apertius ostendit rhetoricorum libro secundo. Neque enim, inquit, eadem videntur ijs, qui diligunt, & qui oderunt. neque ijs, qui irato, aut placato sunt animo: Sed aut omnino, aut certe magnitudine diuersa. Eademq. de causa melius obstetrices de fetu iudicare Socrates aiebat, quam parentes, propterea quod immane dictu est, quantum amor officiat iudicio. aliaque dici possunt in hanc sententiam multa. Nec dubium est, quin amor, si τὸ πάθος intelligas, & omnis animi perturbatio iudicium corrumpat, atque in alteram partem impellat. Sed beneuolentia, quae a perturbatione seiuncta sit, & amicitia, quae aut virtus est, aut virtuti proxima, ingeniũ acuit, non hebetat; nosque ad consulendum ei, quem diligimus, diligentiores, ac vigilantiores facit. Praeterea qui beneuolentiam in consiliario requirunt, illam intelligunt cum prudentia, ac virtute coniunctam, vt supra demonstratum est. atque haec sine dubio in cõsiliis vim habet maximam. Talem se Cicero Lentulo pollicebatur, cũ scripsit. Et tu me cõsiliario fortasse nõ imperitissimo, fideli quidem, & beneuolo certe vsus esses. Est autem ad res gerendas mirificum telum, duorum prudentium amicorum communicata ratio, & consultatio. vt merito in prouerbium abierit Homericum illud σύν τε δύ' ἐρχομένω. Sed in re tam perspicua superfluum est diu-

tius immorari. Quod siquis & illud quaerat, quae dicendi ratio maxime consiliarium deceat: is cogitare debet, id quod Antonius apud Ciceronem disputat, suadere aliquid aut dissuadere, prudẽtis in primis, & grauis esse personae. Nã & sapientis est, consiliũ explicare suum de maximis rebus: & honesti & diserti, vt mente prouidere, auctoritate probare, oratione persuadere possit. Atque haec in senatu minore apparatu agẽda sunt: sapiens enim est consilium, multisque alijs dicendi relinquendus locus. vitanda etiam ingenij, ostentationisque supitio, praesertim ei, qui principis iussu sententiã de re graui, & seria suam depromit. itaque pigmentis iuuenilibus abstinebit, nec orationis flosculos consectabitur: & rursus cauebit, ne, quod in Demosthene Demades notauit, ipsius oratio lucernam olere videatur. non ambitus ad circinum rotundabit, non membris paribus aut similiter cadentibus, aut desinentibus ludet, nõ uerbis tumidis, aut dithyrãbicis ampullabitur. sed virilem cultum & simplicem adamabit. cumque triplex a dicẽdi magistris grauitas in vsu esse dicatur: vna quae videatur esse, nec sit, qualis est eorum qui sophistae nominantur: qui plerumque magno conatu, magnoque verborum strepitu ac sono magnas nugas agunt. altera quae sit, nec tamen videatur, qualia sunt Xenophontis ac Caesaris monumenta pleraque omnia, res grauissimas proprijs aptisque verbis explicantium, sententiasque abditas & ex intima philosophia petitas modo quodam communi ac facili proferentium, vt quiuis e vulgo speret idem, sudet multum, frustraque laboret ausus idem. tertia, quae & sit, & videatur: cuius exemplum afferunt Philippicas aliasque non paucas Demosthenis orationes, contionesque aliquot Thucydidis: ex hac triplici ratione sophistarum illud insolens atque inane dicendi genus omnino vitandum, vt a consilijs toto, vt dicitur,

citur, celo remotum. at illa Xenophontea ratio, quam mirifice Caesar suis scriptis expressit, quae in rerum & sententiarum pondere magis, quam in verborum artificio versatur, consilijs explicandis maxime idonea mihi quidem videtur: praesertim si in senatu aut ad principem verba facias. Quae vero grauitas & est, & videtur, ea in contionibus regnat. cupit enim cōtio vim omnem orationis, & grauitatem, varietatemque desiderat. Sed haec dicendi magistris relinquamus: ac de eius, cui consulitur, officio pauca dicamus. Quibus consiliū datur, ij plerumque peccant, quod eis aut iudicium deest, aut animus, aut voluntas: voluntas in consiliis auscultandis, iudicium in consultoribus deligendis, deque iis quae consuluerint iudicandis, animus in eisdem fortiter exsequendis. Haec tria maxime necessaria sunt ei, qui rempublicam administrat. Etenim qui suo consilio freti aliorum consilia dedignantur ac negligūt, in magno mihi videntur errore versari. nam quis est tam lynceus, vt videre vnus omnia possit? aut etiam si insigni sollertia ac perspicacia sit, non aliorum admonitionibus adiuuetur? Id tamen plerisque accidit aut imperitia rerum atque inscitia, aut confidentia quadam, quae imperitiae plerumque est comes, aut diffidentia, qualis esse suspitiosorum hominum solet; & velut in tenebris omnia formidantium, aut denique indole egregia, sed nondum maturitatem & prudentiam adepta. Atque vtinam rariora cuiusque generis exempla suppeterent. Vidimus interdum iuuenes, imperitos rerum, gubernacula reipublicae tractantes, prout quisque prudentia praestabat, eius consilia refugere & aspernari, improbis autem & fœdis hominibus aures patefacere. sic & suam, & publicam auctoritatem in summū discrimen adducere: postremo ipsos omnia expauescere, atq. omnibus ludibrio esse. Alios cernimus naturae consi-

confidētia multum ſibi de ſuo iudicio polliceri, eoque quod optimum duxerint, inconſultis omnibus, decernere & ſequi. his ferme quod caecis accidit robuſto corpore praeditis: nam quo maiore impetu feruntur, eo vehementius impingunt, & grauiores offenſiones faciũt: voluntas enim, quae ad bonum fertur, confidentiores & quaſi robuſtiores efficit: imprudentia vero caecitati ſimilis. Eſt huic diuerſum genus omnia ſuſpectantium: qui tantum ingenio procedunt, quantum ad ſuſpicandum ſat eſt. nec fere alij facilius decipiuntur, quam qui id ſemper cauent, ne decipiantur. Neque enim ſollertibus & callidis hoc contingit. ſed vt iumenta, quae hebetiore viſu ſunt, ſuſpenſiore gradu, ac timidius incedunt, ſic ingenijs obtuſa acie plerumque vanae ſuſpitiones incidunt: cumque ſibi placent maxime, ſibiq. aſtutiores & cautiores videntur, tum facillime in fraudem illiciuntur. Sed & ipſi adoleſcentes nouimus clariſſimum virum, atq. imperatorem egregium, litterarum, & belli gloria florentem, ad quem, cum Italia bello arderet, ſaepiſſime de rebus arduis miſſi ſumus, ceteris quidem & artis & naturae bonis mirifice inſtructum, hac vna tamen in re minus laudatum, quod aliorum conſilia fere omnium, praeter quam vnius fratris auerſabatur. hic interdum cum familiari ſuo iocans dicere ſolebat, ſibi prae ſe alios homines vmbras videri. Magnum virum, ſi & alios, viros exiſtimaſſet. Igitur aut imperitia rerum, aut naturae confidentia ac temeritate, aut diffidentia quadam ac peruerſitate animi, aut ingenio nimis elato, alijſq. huius modi cauſis conſilia reſpuuntur. Nemo vero ſibi perſuadere debet, ita ſe praeſtare ceteris, quin plus pollere cenſeat multorum ingenia conſiliaque. hinc maiores legem trinundino promulgabant. hinc tanta ſapientiorum principum in explorandis aliorum ſententiis diligentia, vt alij noctu

muta-

mutata veste in tabernis ac diuersoriis vulgi de se sermonibus interfuerint, alij quae facere cogitabant longe ante vulgauerint, vt quo pacto vulgo acciperentur intelligerent. Itaque sapientissimus quisque consultoribus maxime delectatur. contra ad pauca respicientes facile sententiam ferunt. Quod si ratione distinguimur a ceteris animantibus, quid homine dignius, quam multorum rationes in vnum conferre, vt ex collatione omnium quid optimum sit secernere valeamus? Sed op[illegible] a eligere, ac de consultorum fide, deq. iis quae a consultoribus afferuntur, iudicare, haud extremum est prudentiae munus. non pauci enim, dum se aliis consulere profitentur, sibi ipsis consulunt. Itaque videre oportet, an is, qui consilium dat, aliqua sua vtilitate ducatur ad aliquid consulendum. Sed & illud cauendum est, ne ipsi libertatem consulentium impediamus, dum libere monentibus irascimur, & quae placent, quam quae prosunt, libentius audimus, nec tam amicos, quã adulatores quaerimus. Quibus autem notis amicus ab adulatore dignoscatur, extat Plutarchi libellus, omnino dignus qui regum ac principum virorum manibus teratur. Tum quales adsciscendi consiliarij sint, satis ex iis, quae superius diximus, demonstratum est. Eiusmodi viros prudentia ac fide praestantes, sapientissimus quisque princeps vndique sibi conciliabit, suaq. liberalitate deuinciet. nam & in rebus dubiis praesidio sunt, & in secundis ornamento, nec fere aliud prudentiae maius indicium, quam prudentum sermonibus & cõsuetudine delectari. Horum collatis rationibus haud omnino difficile fuerit, quid in quaq. re optimum atq. vtilissimum sit, videre. Atq. huc ea referri possunt omnia, quibus antea profici diximus ad prudentiam comparandam. eiusdem enim prudentiae est bene consulere aliis, & ex iis, quae consuluntur, quid optimum sit, iudica-

iudicare, atq. eligere: nisi quod qui eligit, fit velut ex aduocato iudex. Sed & consulendi studium, & iudiciũ inutile fuerit, nisi animus adsit paratus ad ea, quæ quis bene sapienterque cogitauerit, fortiter exsequenda. nam consultationum omnium finis est actio, vt ante dictum est. Igitur & prius quam incipias, consulto, & vbi consuleris, mature facto opus est. agere enim, quam consulere, ordine posterius, re prius est, ac potius: atq. hoc virtutis est munus, illud prudentiae. Non raro autem bene consulta successu carent eorum cu[illegible] segnius ac timidius exsequuntur. propterea quod, ait Thucydides, nemo tali virtute rẽ exsequitur, quali fiducia deliberat: sed secure de futuris sentimus, cum timore in actione deficimus. Sic & male consulta, aduersariis inconsultius agentibus, interdum prospere eueniunt: fallaci que ferocia inflant insipientium animos, plerumque de rebus ex euentu iudicantium. At fortis animus & sapiens ratione, non casu, cuncta metitur: cumq. ante prouiderit, quaecumque consilio prouideri possunt, semper erectus est ac praesens, nec in actione deficit, aut titubat, sed ita se comparat, vt nullis vmquam sinat fortunae territamentis, aut quamuis subitis rerum casibus de gradu deijci, aut a proposito auerti. Haec sunt, Octaui Principum decus, quae tibi de consilio, si id quod sentio dicendum est, ad tuae prudentiae potissimum exemplar elaborauimus: quam etiã si mente ac stilo assequi non potui, modo eam aliqua ex parte adumbrauerim, nõ vulgarem me laudem consecutum existimabo.

FINIS.

PETRI MAGNI ORATIO

PRO. OCTAVIO. FARNESIO PARMÆ. AC. PLACENTIÆ DVCE AD. GREGORIVM. XIII. PONT. MAX.

MVLTA, Pater sanctissime atq. optime, Octauium Farnesium Parmae ac Placentiae Ducem impulerunt, vt, quam e summo inter mortales honore diuinitus tibi delato laetitiam ceperat, eam praesens primo quoque tempore declaret. primum, vt qualem senatus vniuersus in te eligendo consensum praestitisset, talem & ipse alacritatem prompto ad te itinere prae se ferret. deinde, vt quam auribus voluptatem hauserat, ea praesens oculorum sensu omnium certissimo frueretur. postremo, vt suo ipse nomine debitum tibi atque huic sanctae sedi obsequium & obediētiam exhiberet. Ac mihi quidem, quod alioquin in primis arduum fuisset, procliue ac facile nostri Ducis praesentia redditur. Nam si abesset, meae partes fuissent, quale eius in hanc

ſedem ſtudium, quanta & quam vetus in te obſeruantia, quam illuſtre ipſius eſſet in communi omnium laetitia gaudium, demonſtrare. quae ſingula cogitando conſequi, ne dum exaequare dicendo, nec mea, nec vllius vmquam eloquentia valuiſſet. Nunc, vbi res ipſa oculis cernitur, quid verbis opus eſt? potius quicquid dixero, quod ita dici conſueuerit, quam quod a me dici neceſſe fuerit, dictum exiſtimato. Quod ſi fuit tempus vllum, cum homines tanti creatione Principis laetarentur, profecto, Pater beatiſſime, quo die Pontifex maximus renuntiatus es, tanta fuit omnium aetatum, atque ordinum laetitia, tam inſigne totius ciuitatis gaudium, vt ad tam optatum nuntium Diuino quodam quaſi furore correpti, tota vrbe ſummi, medij, infimi vagarentur: nemo ſe domus ſuae limitibus contineret: gratulari omnes notis atque ignotis feſtinarent: cuncti Principem, parentem, Dei vicarium, diuinitus datum, Deo ſimillimum, faterentur, agnoſcerent, praedicarent. nemo vmquam cuiquam tam vnus placuit vni, quam tu ſolus vniuerſis. At quanta aliorum erat Patrum dignitas, quae amplitudo, qui ſplendor, quanta in omni virtutum genere praeſtantia. Seniores qua doctrina, quo rerum vſu, qua ſanctitate morum, qua grauitate. iuniores qua modeſtia, qua vitae integritate, quo exemplo. auſim affirmare, ſacroſanctum hoc Collegium, atque auguſtiſſimum Chriſtianae reipublicae conciliũ, numquam tot viris, tam praeclaris, tam praeſtantibus abundaſſe. tamen cum primum tui mentio iniecta eſt, omnes in te vnum votis omnibus atque acclamationibus conſenſerunt: te vnum omnes ſede iſta caelo proxima digniſſimum iudicarunt. quid dico iudicarunt? de tua dignitate ſinguli magis quam de propria laborarũt. omitto occultas illas tabellas veriſſimas animorum iudices, quae nulli vmquam apertius ſuffragatae ſunt. totius
ſacro-

sacrosancti Collegij vna vox, idem sonus, vel, vt verius loquar, idem, qui omnium regebat animos, Dei spiritus te Pontificem maximum renuntiauit. Hoc siue amore consecutus es Pater beatissime, quid optabilius, quam à talibus viris amari? siue dignitate, quid praeclarius, quam a dignissimis dignissimum iudicari? sin (vt vere sentio) vtroque, quid praestantius? quid admirabilius? quae cum ista tua felicitate cuiusquam est felicitas comparanda? quis verius vsurpet beatissimi cognomẽ? Verum si quis veras eius rei caussas inuestiget, atque inquirat, non est quod diu laboret. efferunt illae se, atque vltro in lucem prodeunt. siquis eorum vitas consideret, quos Deus summi Apostolatus honore dignatus est, fere omnes inueniet excellenti aliquo bono subleuatos summum in Ecclesia locum tenuisse. alios doctrina, alios sanctitas commendauit. hunc rerum vsus, illum probitas ad tantum culmen euexit. pauci (vt humana fert fragilitas) omnes virtutum numeros absoluerũt. itaque mirandum non fuit, si in plerisque aliis Pontificibus eligendis, sententijs variatum est, donec matura deliberatione, praecipue vero sancti spiritus afflatu, intellectum est, quis esset potissimum eligendus. Tua vero in omni genere spectata virtus nullum deliberationibus reliquit locum: omnem continuo dubitationem sustulit. neque enim ex obscuris latebris eruta, inculcanda erat hominibus nostris. non docendi erant homines, quibus doctrinae, quibus experientiae subsidiis fultus, tantam posses prouinciam sustinere. norant omnes, quam probis parentibus, quam illustri patria ortus, doctrinarum omnium ac praeclararum artium domicilio, quibus scientijs instructus in vrbem veneris. tuam innocentium perpetuo vitae tenore probatam & cognitam habebamus. labores tui triginta quinque annorum spatio, pro publica huius vrbis, ac sedis Aposto

licae vtilitate suscepti, atque exantlati ante omnium oculos versabantur, mitto sollertiam in imperiis, in iudiciis aequitatem, in rebus omnibus dexteritatem: quibus rebus & in prouincijs, & in hac luce hominum, in omni fortuna tātam tibi gloriam comparasti, vt quodcumque munus obires, in eo ita te gereres, vt maiore semper dignus viderere. quid de humanitate dicam, quae in homine vel praecipua virtus est? quid de grauitate, deque illa tua in omni genere constantia? quae virtutes ita in te mutuo nexae & iugatae sunt, vt nihil seueritati hilaritas, nihil grauitati simplicitas, nihil maiestati humanitas detrahat. hae quamquam sunt admirabiles, vt profecto sunt: tamen alijs virtutibus maioribus obruuntur, quales decent Principum Principem, atque Episcoporum Episcopum. quis enim tecum aut prudentia, aut animi magnitudine, aut praeclara illa & absoluta regnorum atque vrbium rectrice sapientia conferendus? Video, apud quos dicam, nec deest quod dicam: sed reprimam me, nō tam quid debeam cogitās, quam quid tua modestia patiatur. Haec tua tam diuina bona quisquis nouit (quis autem non nouit?) is mirabitur, te pridie conclaue ingressum, postridie pontificem egressum? Quae laetitia si omnes Christiani orbis Principes attingit, si omnes exteras ac longinquas nationes ac gentes exhilarauit, quo gaudio perfusum credimus Octauium Farnesium Ducem? qui in hac vrbe natus, cum primum adolescere coepit, quasi ad mercatum bonarum artium Bononiam missus, ibi suam adolescentiam in litteris, aliisque egregiis artibus exercuit: eamque Vrbem, post hanc suam veram ac germanam patriam, proxime caram habet: quamque tibi fortuna patriam dedit, eam sibi ipse consulto delegit. scimus autem quam vehementes esse soleant amores illi, quicumque primum iuuenilem animum occuparint.

Cum

Cum eam vrbem dico, non tam vicos, & parietes, & porticus, & alia eius vrbis aedificia intelligo, quam egregios ciues qui illam incolunt, quique suis virtutibus patriam illustrarunt, atque immortale decus vrbi optimorum ingeniorum feracissimae pepereruut. Iam tum igitur Octauius Dux, quamquam admodum adolescens, vt erat indole egregia, acrique ingenio, & ad adorandos homines sagaci, virtutem tuam continuo admirari, deque tua excellenti doctrina & integritate ea animo concipere, quae hodie magno suo bono Christianus orbis experitur. Deinde vbi illinc maiorum rerum cura ac mole auocatus, alio se cōtulit, scis Pater beatissime, qualis semper eius atq; optimorum fratrum in te fuerit fides, & obseruantia: quantopere in rebus suis dubiis tuum consilium atque auxilium implorarint: quam libenti animo te suarum rerū arbitrum, ac disceptatorem expetiuerint semper. quo nomine se tibi deuinctos sentiunt perpetua non vnius aut alterius, sed plurimorum memoria beneficiorum. Quare cui se noster Dux tantum debere intelligit, quātum ne cogitatione quidem assequi quisquam possit, eum suo incredibili gaudio sanctae Dei Ecclesiæ praefectum videt: cuius Ecclesiae & olim atauos, aliosque suae gentis proceres tot ante seculis habuit studiosos, & ipse Gonsalonerij munere fungitur, quod quidem munus in magno apud omnes honore semper est habitum: & praeterea vrbes ab ea possidet egregias, vt nihil plane sit, quod non huic sanctæ sedi se debere fateatur. Itaque ad optatissimum illum nuntium laetitia: quantam animo maximam capere potuit, repletus est, nec quicquā sibi prius, aut potius duxit, quam vt praesens quamprimum hoc tanto gaudio frueretur: tuisque sanctissimis pedibus aduolutus, te in isto rerum humanarum fastigio collocatum adoraret: teque verū Dei

Vica-

Vicarium, suumque patronum ac principem agnosce-ret, ac veneraretur. Igitur Beatissime Pater, Octauius Farnesius Dux Parmam, Placentiam, se suaque omnia in tuum patrocinium & clientelam tradit; teque suum suorumq. omnium principem agnoscit; tibique & huic sanctae sedi debitum obsequiũ, atq. obedientiam praestat, ac defert; seque in te & in hanc sanctam sedem studio & obedientia nulli vmquam hominum concessurum, sancte pieq. pollicetur.

FINIS.

Habita Romae ad sancti Marci ipso Duce astante, atq. obedientiam exhibente XV. Kal. Sextileis MDLXXII.

PETRI MAGNI
ORATIO

PRO. OCTAVIO. FARNESIO PARMAE. AC. PLACENTIAE DVCE

AD SIXTVM V. PONT. MAX.

SI per aetatem & valetudinem licuiſſet Octauio Farneſio Parmae ac Placentiae Duci hoc tempore ad vrbem venire: nihil ei potius fuiſſet, quam vt praeſens hoc munere fungeretur, teque in iſto rerum faſtigio poſitum adoraret. Sed quando ad aetatis, & multo maiora valetudinis incommoda etiam durius anni tempus acceſſit: & Alexander filius bello difficillimo tot iam annos in Belgica diſtinetur: hunc ſibi cariſſimum iuuenem Ranutium Farneſium nepotẽ ſuum Alexandro genitũ huic muneri deſtinauit. Nam quem, vt aliarum rerum, ita ſuae in te obſeruantiae ſibi heredem expetit, eum tuo cultui primo quoque tempore aſſuefaciendum putauit. Atque heic hodie beatiſſime Pater in his tectis, & in hoc ſanctiſſimo domicilio iuuenem tanta indole, tot Farneſiae gentis procerum, tot Luſitanorum regum, tot Auſtriacorum principum decora referentem tuis pedibus aduolutum vides: heic imperatorum, quos noſtra vidit aetas, omnium maximi & inui-

& inuictissimi, tot campestribus proelijs, tot expugnationibus vrbium, tot memorandis victorijs clari, non effictam, sed viuam ac spirantem imaginem intueris. Quod si statuas ex aere aut marmore clarorũ virorum admiratione quadam inexplebili cõtemplamur: quanta cum voluptate ac veneratione intuebimur hoc viuũ exemplar tanti ducis? qui prolapsam armorum disciplinam restituit: qui Romanae militiae decus renouauit: qui veram & catholicam religionem a Belgis exulantẽ reuocauit, atque etiam latius propagauit: qui, qua aetate maioribus nondum adipisci consulatum per leges licebat, ea Romanos externosque duces belli gloria superauit: qui denique ea gesit, vt quae a Caesare in illis regionibus facta legimus, alioqui incredibilia idcirco credamus, quod ab hoc maiora fieri vidimus. Nam quid attinet referre, quae potentissimi, vereque catholici regis imperio facinora ediderit? quoties ingentes hostium copias parua manu fuderit? quoties barbarorum exercitus exiguis copijs improuiso adortus profligarit? quoties fluctuantem & iam inclinatam suorum aciem animi cõstantia restituerit? quoties suos milites pedem referentes impulerit, ac vincere coegerit? quot vrbes, quam egregie natura & arte munitas, obstinatis insuper ad defendendum hostibus, expugnarit? O admirandam temporum felicitatem. O beatam te Pontificem Italiam, sub cuius imperio tanta virtus excellit. Sed quid ego tantam laudum magnitudinem ingenij culpa detero? quid tam breui oratione, tam angustis finibus immensam viri gloriam circumscribo? Illius beatissime pater hoc nobilissimum germen, hoc obseruantiae suae pignus ad te misit Octauius, optimus tuique studiosissimus princeps. Nihil est enim, quod non se tibi, atque huic sanctae sedi debere fateatur. Primum hanc suam veram ac germanam patriam agnoscit. ab

hac

hac ille, ab hac maiores eius originem traxerunt. in hac geniti, in hac educati, in hac honores maximos cõsecuti Farnesium nomen in omnes terras propagarunt. Deinde te & vt Romanum pontificem, suumque ac rerum suarum patronum veneratur, & vt pontificem sine vllo dubio diuinitus creatum. Neq; enim humanis auxilijs subleuatus summum in Ecclesia locum obtines. non te aliena virtus extulit. non te fumosae maiorum imagines commendarunt. non te factiosorum hominum concursatio quiduis potius quam bonum publicũ cogitantium Pontificem declarauit. non heic gymnasij cuiuspiam rector eligitur. longe alia ratio est. Tuae te virtutis existimatio, tuae te vitae continentia, ac seuera illa disciplina, cui a puero assueueras, ad istud culmen euexit. Deus, deus inquam ille opifex rerum, tam certus ac praesens, quam caelum ac sidera insedit, te sibi in terris vicarium delegit. Cui tu quantum debeas, ipse nosti: Octauius & plurimũ se atque omnes bonos debere intelligit, & plane sic existimat: hanc rem publicam, hanc caelestis Hierosolymae imaginem tibi a Deo creditam, per beatam, ac florentem, te principe, futuram: nec terrenum, aut humile quidquam expectandum ab eo, quem Deus elegerit, quem sui spiritus afflatu in isto folio collocarit. Et cum omne imperium, quibus ab initio constitutum est, ijsdem artibus & seruetur & augeatur: sperat optimus dux, reique publicae amantissimus, duas te imperante virtutes praecipuo in honore cultuque apud omnes fore, pietatem in Deum, in homines caritatem: quibus & hoc partum atque auctum imperium est, & Christi omnis doctrina, ac bene viuendi ratio continetur. Is est enim iugis ac perennis Ecclesiae thesaurus: quem neque aerugo, neque tineae vitiant: quem qui possidet, is & alia possidentibus imperat. Nam qui his virtutibus praestat, hunc reges admi-

rantur,hunc Deo cariſſimum iudicant,hunc ſuſpiciũt, vt ſupra ſe poſitum, & humana omnia contemnentem, hunc adorant, huius ad pedes procidunt. hinc illa pedum oſcultatio, hinc alia reuerentiae ſigna manarunt. Hae duae virtutes huic ſanctae ſedi terrena omnia imperia ſubiecerunt. Quippe hanc remp. non Lycurgus, aut Solon, non aliquis humanae ſapientiae artifex,ſed Chriſtus inſtituit. Itaque in alijs humanam originem, in hac Deum auctorem poſſis agnoſcere. Illae opibus, ac militari potentia nituntur:huius religio ac pietas eſt praecipuum fundamentum. His duabus virtutibus, in Deum pietate, caritate in homines, & iacta huius imperij fundamenta ſunt,& ad ſummum perductum iri te Pontifice omnes principes augurantur.Nihil eſt autem tam ſublime, tam arduum, quod non virtuti tuae pronum ac procliue ſit. Alios aſpera ac difficilia ab incepto deterrent: te nihil aeque ad conandum ac rei difficultas hortatur.Quanta nuper in agris, atque etiam in vrbe ſcelerum impunitas? quam omnia ſicarijs ac facinoroſis hominibus infeſta? quanto in periculo ſalus bonorum omniũ verſabatur? quis putaſſet, vmquam tantam licentiam poſſe fraenari? aut vllum finem inueniri furtorum, caedium, rapinarum? At nunc quanta vbique quies? quanta ſecuritas? quanta in ipſo ſtatim ingreſſu tui pontificatus rerum commutatio? Omnes nefariorum impetus ac tumultus nutu ſedaſti: tela illorũ omnia diſflaſti ſpiritu. Quibus arcẽdis antea tot armatorum millia, tot equites, tot pedites nullo profectu, tot ſatellites alebantur: eos tu nulla impenſa, nullo detrimento aerarij, ſola iudiciorum ac legum ſeueritate, perditorum quorundam hominum ſupplicio diſsipaſti. Hoc ſiue felicitate quadam, ſiue ſapientia conſecutus es,dubium non eſt, quin huius rei voluntas egregiuſque conatus in aliis, in te vero etiam ſucceſſus & facta

lau-

laudentur. Nec me quisquam existimet haec eo dicere, vt alios damnem. longe hanc a me opinionem esse amo tam volo. sunt & illi suis laudibus clari, atque etiam a nobis suo loco laudati: sed profecto hoc depulsae tam calamitosae pestis decus silentio praetereundum non fuit. Quod si haec priuata arma tanta diligentia repressisti: quanto diligentius existimabimus te, vt communi omnium parente dignum est, concordiam principum, tranquillitatem Italiae, pacem vniuersae Christianae reipublicae curaturum? Haec te digna prouincia est. nihil humile, aut exiguum istam sapientiam decet. immo nihil mediocre a tantis initijs expectatur. Scis enim, cuius sis vicarius. Scis illum tibi omne genus humanum suo sanguine redemptum illum omnes a se conditos tuae fidei commendasse. tuam curam omnes orbis terrae partes amplecti. scis magnae curae magnam esse mercedem. Itaque omnes in spem certam venimus, te prouisurum, vt & ceteri principes indissolubili caritatis vinculo, concordique amicitia iungantur: & ipse quam optimis praesis, id est, vt eos, quibus praees, quam optimos reddas: non tam quia pessimus quisque asperrime rectorem pātitur: quā quod popularium virtus regentis est gloria. Cumq. hoc duabus rebus, poena inquam, & praemio consequi possis: vtrumque a te cumulate fieri videmus: cum & malos statueris metu supplicii coercendos, & bonos praemiis excitandos. nam gratuito plerique ne vitium quidem sequuntur: ne dum virtutem natura laboriosam atque arduam sublatis praemiis amplectantur. Quis autem tanta praemiorum facultate & copia pollet? quis tam multis honoribus ac bonis ecclesiasticis abundat, quam publicus parens, ac totius Ecclesiae pastor & princeps? quis secundum Deum tanta potest in homines beneficia conferre? quis eos tantis opibus augere?

His tu pro cuiusque merito deferendis potes ex omnibus terris viros tibi lectissimos, tuique simillimos adiūgere. Quis hoc efficiat aliorum principum, quorum imperium certis finibus continetur? O te vere beatum, qui benefaciendi facultate tam proxime ad Deum accedis. Quid enim beatius, quam & priuata officia priuatis praemiis posse prosequi, & merita in rempublicam publicis honoribus atque opibus compensare? Hoc tibi maxime Deus dedit. a quo te magno mortalium bono rectorem terris datum credimus. Itaque omnes in te vnum principes intuentur. cuncti actiones tuas obseruant. omnes a te sibi, suisque ciuibus ac populis bona omnia pollicentur. Eorum in te colendo atque obseruando nemini concedit Octauius. Etenim ita à teneris annis assueuit, ita a maioribus didicit, ita suos instituit, vt & ipse, & liberi ac nepotes eius nihil sibi potius aut antiquius, nihil honorificentius ducant, quam si Ecclesiae honori & commodis inseruiant. in huius cultu & obseruantia spes suas omnes, omnia praesidia collocarunt. huius amplitudinem suum decus, suam gloriam putant. Quare & ipse olim ad Imperatorem Carolum pro religione pugnantem a Paulo III. Pont. max. in Germaniam missus ibi aetatem in armis egit, sacepiusque pro sedis huius dignitate, & gloria decertauit: & nunc pro eadem Alexander filius felicibus augustissimi regis auspicijs cum gente ferocissima bellum gerit: assiduisq. laboribus ac periculis caput obiectat: tantumque consilio & manu pollet, vt simul & summi ducis, & fortissimi militis laudem cōsequatur: nec solū in discrimine vitae prope quotidiano versatur: sed & opes domesticas, quicquid a patre, quicquid à Farnesio patruo Cardinali amplissimo subministrari potest, quicquid suppeditare mater potuit, optima & sanctissima mulier, & omnibus seculis celebranda, quae nuper in caelum

caelum vocata pietatis suae fruitur praemiis, id omne pro publica vtilitate profundit. His adiutus bellum grauissimum magna ex parte confecit: & prouinciam ab omnibus iam deploratam, continentem omnem Belgicae oram, in sui regis potestatem, atq. ad Ecclesiae Romanae auctoritatem reduxit. Nunc vero Beatissime Pater Octauius Farnesius Parmae ac Placentiae Dux, vt quacumque re posset, suam tibi obseruantiam declararet, hunc nepotem suum ad te misit, iuuenem, vt breuissime dicam, patriae, auitaeque virtutis aemulum, ac pleno gradu ad maiorum gloriam properantem: multoq. ante misisset, nisi per autumnum longo grauique morbo implicitus fuisset. Hunc in tuum conspectum quamprimum venire, hunc ad sanctissimos tuos pedes procumbere voluit: vt a primis annis tibi obsequi, te venerari, te colere, te admirari incipiat. Per hunc sollemnem tibi de more obedientiam reuerenter atque humiliter praestat; teque suum, suarumq. rerum omnium patronum ac principem agnoscit: tibique atq. huic sanctae sedi perpetuum studium, obsequium, obedientiam spondet.

FINIS.

Habita Romae ad sancti Petri, astante Ranutio Farnesio Alexandri F. Octauij N. & aui nomine obedientiam exhibente VIII. Idus Martias M. D. LXXXVI.

PETRI. MAGNI ORATIO

IN. FVNERE. OCTAVII. FARNESII PARMAE. AC. PLACENTIAE DVCIS

AD. SODALES. SANCTISSIMI. CRVCIFIXI.

SI alibi, quam apud vos, verba facerem, Sodales: longe mihi alia, multoque difficilior ineunda dicendi ratio videretur: cū Octauij Farneſij Principis optimi ac ſapientiſsimi funus debitis eſſet laudibus proſequendum. Primum enim apud extraneos, & eorum, quae dicerentur, inſcios auditores periculum eſſet, ne tanti viri virtutes, non ſua vi, ſed ex dicentis tenuitate aut copia penderentur. Deinde, ſi quid aſſequi nequeas, maleuolentia praetermiſſum exiſtimetur: ſi quid altius extuleris, non raro inuidia conſequatur. Pleriq. enim alienas laudes vſque eo laetis auribus excipiunt, dum eas conſequi ſe poſſe confidūt: vbi anteuenere, praeferri ſibi alios iniquo animo patiuntur. Nunc, quae res apud alios dicenti ſolicitudinem attuliſſent, ijs me aut omnino, aut magna ex parte video veſtra aequitate, & beneuolentia ſubleuari. Quis enim veſtrum ignorat, ſi non pro merito dixero, non voluntate me, ſed facultate deſtitui? Quis neſcit hoc mihi onus impoſitum, nō qui optime omnium ſu-

ſtinerem, ſed cui minime omnium recuſare fas eſſet? Cum enim veſtra cauſa debeo Sodales: tum Principis ipſius immortali beneficio deuinctus: qui me ex magna familiarium copia delegit, quem ſuis in hac vrbe negotijs praeficeret: ſuorumque conſiliorum & participem eſſe voluit, & miniſtrum. Vos autem quid libentius Farneſij Ducis laudibus auditis? veſtri ciuis, & collegae, & ſingulari in hanc ſodalitatem ſtudio ac beneficentia: quam ille ab ineunte aetate adamauit, maioribus in dies beneficijs auxit, exemplo ſuo tot nobiliſsimorum ciuium, praecipue vero liberum, ac gentilium ſuorum acceſsione honeſtauit: quem vos contra & viuentem coluiſtis, & vita functum exequijs ampliſsimis proſequimini, vt, quacumque re poteſtis, eius deſiderium leniatis. Itaque vt nihil difficilius, quam ſatis de Octauio Farneſio digne dicere: ita nihil apud vos facilius, quam de eodem quoquo modo dicere; quos & ad ignoſcendum paratos, & ad audiendum promptos eſſe, atq. alacres animaduerto. Ac primum ſi aliorum conſuetudinem imitari velimus, de familiae nobilitate nō pauca dicenda fuerint. propterea quod vt natura comparatum eſt vt ex ſimilibus ſimilia naſcantur, ſic ex fortibus fortes gigni plerumque perſpectum eſt. quibus tamen omnino ſuperſedendum cenſeo, ne ineptiſsimus videar, qui media in vrbe Romanos Romanorum familias edocere aggrediar. Nam quis eſt adeo Romanarū rerum imperitus, quin ſciat, ex hac familia viros innumerabiles belli paciſq. artibus floruiſſe? Atque vt omittam egregios belli Duces, quorum priſcis annalibus memoria celebratur: quique huic vrbi, atq. Italiae, vniuerſoque Romanae Eccleſiae imperio & in ſecundis rebus ornamento, & in dubiis praeſidio fuere: quis eſt aliquo ciuium numero, aut fuit his centum annis, qui non ab hac familia inſigni aliquo beneficio ſit affectus?

Vereor

Vereor de Paulo III. Pont. max. pauca dicere: in quo, si incipiam, necesse sit hoc dicendi tempus absumam. Vnum dico: nihil illo Pontifice humanius, nihil prudentius, nihil reip. amantius. Ante eius Pontificatum anno ferme decimo nascitur Octauius. itaq. eius pueritiae tempus disciplinis percipiendis idoneum in aui Pontificatum incidit. Cogitate, qui in hanc vrbem omnes vndique doctrinas, quarum ille incredibili studio tenebatur, inuexerat, qua diligentia nepotes erudiendos curauerit. Ex his Octauius (nam de alijs alio loco dicetur) cum omnibus & corporis & animi bonis excelleret: cumque natura vnus ad omnia factus esset; institutione illa puerili tantum profecit: vt aequales omnes, qui vna exercebantur, nobiles adolescentulos longo post se interuallo relinqueret. Itaq. breui non Graecis solum, Latinisque litteris, sed omni liberali ac Principe digna doctrina egregie instruitur. Nihil in grãmaticis, ac dialecticis tam minutum aut abditum, quod illius notitiam effugeret. nulla virtus oratoris, quam non dicendo effingeret, aut certe adumbraret. In mathematicis vsq; eo processit, quoad sibi ad res militares vsui fore intelligebat. Musicen attigit, ne eius expers suauitatis esset. Philosophiam mirifice adamauit: sed eam partem praecipue amplexus est, quae ad mores informandos, atq. ad reip. administrationem pertinet. Ad eam percipiendam dicere solebat scripta sancti Thomae magno sibi adiumento fuisse. Studia omnia a Diuinis precibus inchoabat. mane Diuino sacrificio quotidie intererat. reliquum tempus a studijs litterarum & lucubrationibus vacuum aut laboribus militaribus impendebat, currendo, iaculando, equitando: aut alijs exercitationibus corporis tribuebat: aut amicorum salutationibus indulgebat. In tam ampla fortuna in tanta illi fortunae adulantium turba, in tot aetatis

illecebris, in tam dissoluta saeculi licentia, nullum superbi ingenii, aut arrogantis indicium, nullum non modo factum, sed ne dictum quidem insolens excidit. Nihil ex summa fortuna, praeterquam summam bene de hominibus merendi facultatem vsurpabat. in id praecipue intentus, nullum diem sine magno alicuius beneficio praeterire patiebatur. Ad haec decora facies, oris dignitas, mansuetudo, comitas, affabilitasque sermonis, qui incertum modestior esset, an grauior, incredibilem ei conciliabat gratiam simul & reuerentiam. Itaque erat in oculis omnium non modo in patria, sed etiam Bononiae, quam sibi velut alteram patriam studiorum causa delegerat. hodieq. bona pars illius ciuitatis huius officiis & consuetudine deuincta in clientela Farnesiae domus permanet. Prima ei militiae rudimenta sub Carolo V. Imperatore in Germania fuere, cũ praefectus esset exercitui, quem illi Paulus III. Pon. auxilio aduersus haereticos misit. Heic si praeclara eius facinora parem referre, tempus, quam res, maturius me deseret. in summa magnũ summi futuri Ducis specimẽ dedit. His rebus non minus, quam fortunae amplitudine adductus Carolus Imperator ei Margaritam filiam in matrimonium dedit, lectissimam feminam, & ad imperandum natam, tantoque patre, & omnium saeculorum memoria dignam. Haec vnico partu geminos edidit, Carolum qui paucis mensibus vixit, & Alexandrum, quo vel solo, vel maxime hodie Christianae reip. salus nititur. Quid putatis tunc Octauium tanto Dei beneficio affectum fecisse? Quid? Nihil aliud, nisi quod a vobis ipsis didici Sodales. Accurrit ad hanc sanctissimam Crucifixi imaginem. heic diu procumbens de tãto munere Deo Opt. Max. gratias agit. Magnam in huius Sodalitatis vsus pecuniam erogat. postulat, vt se in Sodalium numerum recipiamus. O egregium adolescentem,

ſcentem, (erat enim etiam tum valde adoleſcens Octauius,) num ſe ludis aut comeſſationibus dedit? num laetitia diffluens, quod vulgus hominum facere conſueuit, ſe in omnem laſciuiam & licentiam reſoluit? Huc, huc continuo pedem tulit. auctorem beneficii Deum agnoſcit. Quaſi praeſagiens, quantum Principem genuiſſet, quam firmum Chriſtianae religionis propugnaculum, Chriſto ante omnia gratulatur. Eodem anno ſub finem maioris ieiunij, quo die Chriſti paſsionis memoriam colimus, edixit velle ſe ſolemni illi pompae cum ceteris ſodalibus intereſſe. itaq. eodem die veſperi circumfuſus ingenti familiarium frequentia, cum & ipſe & familiares eius Sodalitiis eſſent veſtibus induti, euntes ad ſancti Petri, qui ſanctiſsimam hanc geſtabāt imaginem, rurſuſq. redeuntes in hanc aedem perpetuo comitatus eſt: totumq. illud iter pedibus fecit, cum eſſet pluuiis foedum, nec minus ſex horarum ſpatio illi pompae interfuiſſet. ex quo tanta huic ſodalitati veneratio acceſſit: vt eius exemplo cuncta nobilitas noſtrorum Sodalium collegio adſcribi voluerit. Et miramur, qui tanta in Deum pietate ferueat, eius imperium atq. actiones diuinitus gubernari? quod perſpectū eſt exemplis innumerabilibus: praecipue vero paucis poſt annis Parmenſi bello: quod bellum ille a ſuis moenibus propulſauit pari virtute ac felicitate: cum duorum imperatorum exercitus eo redegit, vt pacem, quib. ipſe conditionibus voluit, facere cogerentur. Equidem, ſi Principis huiuſce meritis vlla poſſet par oratio inueniri, valde quererer Sodales, tam breue mihi ſpatium concedi ad illius laudes explicādas. Sed quando nulla fingi poteſt eloquentia tanta, quae aliqua ex parte aequare illius meritorum magnitudinem poſsit: ſapienter hoc inſtitutum video, vt & in illum gratus animus oſtendatur: & breuitate temporis dicentis imbecillitas excuſe-

tur. Etenim cum aliorum Principum res & facta considero: animaduerto alium alia virtute valuisse. perpaucos admodum fuisse, qui cunctis excellerent. Alius militiae partam gloriam, domi perdidit: alium florentem pacis artibus, arma dedecorant. Hic, quacumq. inspicias, omnes virtutum numeros absoluit: nullam vitae partem sine summa laude transegit. Huic sine supercilio grauitas, cum dignitate iucunditas, cum humanitate maiestas; huic non seueritas amorem minuit, non seueritatem hilaritas, non facilitas auctoritatem. Prudentia tanta fuit, vt aetatis nostrae Principum sapientissimus merito haberetur. nemo minus cõsilio egebat, nemo libentius aliorum cõsilia exquirebat: cumq; cautus in primis esset, ac tectus, apertissimus videbatur. Nihil illum, quod a suis aut a finitimis fieret, latebat: nemo illum hoc agere animaduertebat. Nemo illo in amicitijs constantior, aut amicis indulgentior: nemo eodem in inimicos clementior. Beneficiorum numquam obliuisci: iniurias non tam vlcisci, quam praecauere. Iustitiam, integritatem, abstinentiam in tanto viro laudari sine iniuria vix posse arbitror. Populares, prohibẽdo a delictis magis, quam vindicando, in officio continebat. Mira in pauperes beneficentia. Religionem, pietatem plurimum colere, & minimum ostentare. Referre possem, nisi ab officio meo alienum ducerem, cum mihi assidua, ac prope quotidiana pietatis opera mandaret, nihil illum tantopere cauisse, quam nequis intelligeret, a quo proficiscerentur. Haec quamquã alios latebant: liberos tamen latere non poterant: quorum etiam disciplinae intererat, ad pietatem exẽplo patrio informari. Igitur ex hac disciplina inuictissimus Dux Alexander filius, incertum victoriis clarior, an in Deũ pietate insignior: hinc nepotes Ranutius, & Duartes, patriae auitaeq; virtutis ac pietatis aemuli, eximiaeq.

ſpei Principes extiterūt. Nec profecto mirandum videtur, qui ad virtutis quaſi culmen euaſerint, eos tantum ceteris hominibus pietate praeſtare. Nam qui benefaciendo mortalibus aſſidue Deum imitatur, is neceſſe eſt magno Dei amore teneatur: quando ad eius imaginem ac ſimilitudinem conformare ſe ſtudet. Deum quippe nulla ex alia re magis, quam ex ipſius beneficiis, nouimus: nec quidquam eſt, quod ille a nobis magis exigat, quā vti homines hominibus benefaciamus. Pro tot, tantiſq. Diuinis beneficiis, quod ſumus, quod ſpiramus, quod ſapimus, quod Deum nouimus, quod caeleſtium regnum ſperamus, quod honorem caelitum meditamur, vt filij Dei ſimus, coheredes Chriſti, & (vt audacius loquar) vt Dii ſimus: beneficentiam in homines, & caritatem ſibi rependi Deus poſtulat. Qui vero in homines ex Dei praeſcripto ſe gerit, his quaſi gradibus ad pietatem peruenit. Eſt enim pietas & fundamentum, & quaſi fructus, & ſumma virtutum: quam virtutem priſci philoſophi ſi noſſent, eam demum heroicam nominaſſent. Ea namq. homines humana conditione maiores ac ſublimiores facit. Quid enim benefaciendo petimus, niſi Deum? O admirabilem in nos Dei beneuolentiam: qui noſtrae virtutis idem eſt auctor, & praemiū. Haec mente agitans Octauius, haec dies noctéſq. cogitans, ad te Chriſte properabat: hanc tuam Sanctiſſimam in terris imaginem colebat: ad huius archetypon feſtinabat. Scilicet hanc intuens, vehementiſſime ſibi animum ad pietatem accendi ſentiebat: te ſuum, atq. humani generis conditorem, te redemptorem cogitabat: tuae interim paſſionis memoria fruebatur, his Diuinis dapibus mentem alebat. tum praeter alia ſibi cum ceteris hominibus communia beneficia, quaecumq. mortales adipiſci in terris queunt, ea ſibi cuncta tuo munere largiter conceſſa meminerat: amplas

opes,

opes, latum ac firmum imperium, popularium amorẽ maximorum orbis terrae Principum affinitates, sobolem egregiam, filij ingentem gloriam. Deniq. anno superiore cum ab eo digrederer, haec fuit eius mecum extrema oratio; se infirmitate valetudinis abs te suae mortalitatis admoneri, magnumq. ex ea re fructum capere, atq. attentius migrationem ex hac vita in istam perennem & sempiternam meditari. Horum ac talium memor, cum Romae esset, huc saepissime ventitabat: hanc tuam sodalitatem suis opibus subleuabat. Nos autem quid illi rependemus? quid aliud? nisi vt te, summe caelitum Rex, summis precibus obtestemur, vt illum in beatorum numerũ recipias: nobisq. concedas, vt quem beneuolentem & beneficum experti sumus in terris, eodem gratioso apud te aduocato atq. interprete gaudeamus.

FINIS.

Habita Romae ad sancti Marcelli III I. Kal, Nouembris M. D. LXXXVI.

IOSEPHI CASTALIONIS
AD PETRVM MAGNVM

AEmula Pindaricae prodit tua musa Thaliæ
MAGNE nimis duro dissimulata tibi.
Illam flos iuuenum patrio de limine raptam
AVALVS Aemiliam iussit adire viam.
Iamq. Placentinos Farnesia regna pererrat,
RANVTIO, altam iam tenet illa domum.
Prolis sorte tuae laeteris MAGNE licebit,
Principe quae tanto digna reperta viro est.

PETRI MAGNI
CARMINA

ODE I.

QVid vates tuus, o Romulidum decus,
Affert? quae tibi depromere munera,
Magni pignus amoris,
Gestit? non ebur. indicum,
Non e Carpathio purpureas mari
Gemmas, non hominum calcar inertium
Aurum, non pretiosa
Frondis vellera Sericae,
Non passum dociles artificis manus
Cratera, aut hilaris pocula Massici:
Sed te nectare dulci,
Musarumque liquoribus
Dijs addam superis. non tua posteros
Virtus, non animi candor amabilis,
Non obscura latebit
Cunctis grata benignitas.

Viuent & pudor, & splendor, & omnium
Passim concilians pectora comitas,
Nostro carmine: viuent:
Nec te obliuio, candide
Ranuti, volucris filia temporis,
Delebit. Patris hic iacet imagines,
Ille excissa duello
Gentis millia barbarae.
Cui virtus peperit bellica gloriam:
Me vero nemorum mobilis vmbra, me
Leni murmure riui,
Me Cephisia quae colunt
Diuae flumina, me Pierides iubent
Laetas carminibus quaerere laureas,
Non quae funere crebro
Tristes inficiunt domos.

ODE II.

Testudo, Iouis, aurea,
Et longae superum laetitiae parens,
Cuius suauisonum ad melos
Ducunt auricomae Pierides chorum,
Dum conuiuia caelitum
Arguto exhilaras pectine garriens,
Sedas & trucis horrida
Ponti murmura. tum non rapidi fremunt

Venti,

Venti, non animantium
Iracunda gregem fulmina territant.
At princeps volucrum, graui
Perfusus nebula, carpit amabiles
Somnos, & Iouis aureo
In sceptro recumbans, hinc celeres, & hinc
Alas deijcit, & leuem
Attollens humerum, rodere somnians,
Incuruo capite obstrepit.
Quin & seposito Mars ferus aspero
Armorum sonitu, hispida
Demulcet numeris pectora mollibus.
Quem non afficiunt Deum,
Qui vel perpetua luce micantia
Caeli templa, vel humidi
Muscosas habitant Oceani domos,
Vatum carmina? quae nisi
Cantantem cito me Cynthie deseris
Non inculta silentio
Heroum patiar nomina fortium:
At florebit in omnia
Caualcantis honos saecula, dum pudor,
Aeternumque viris decus
Virtutes parient, dumque tyrannidem
Detestabitur insolens,
Et seruire alijs nescia ciuitas.
Contra perpetua impium
Nox vrget Phalarin, seu quis iniquior

 Ceruici

Ceruici immeritae iugum
Iniecit patriae. hunc non citharae canunt,
Non festae excipiunt dapes,
Castarumue cohors sedula virginum
Nocturnae inuigilans colo:
Sed foeda implicitum membra adamantinis
Clauis, Eumenidum faces
Torquent, igniuomis pectora viperis
Vltrices furiae exedunt.
Mortales neque enim negligit immemor,
Aequus caelicolum pareus:
Qui iusto arbitrio singula diuidens,
Illos muneribus beat,
Hos rursum grauibus supplicijs premit.
Te vero, decus omnium
Dilectae procerum, & lumen Etruriae,
Si desiderio anxerit
Extorrem patrij dulcis amor soli,
Sinceris animum erige
Prudentum monitis: prorsus enim bonum
Nil mortalibus accolae
Donauere poli, gaudia tristibus
Miscentes: fatui quibus
Succumbunt facile: at prospera praeferunt
Fortes, dissimulant mala.
Quod si quisquam alius iure vocabitur
Felix, haud dubie pium,
Iustumque, & superis consilio parem,

Expe-

Expertemque doli virum,
Felicem rutilo solis ab aethere
Iucundum iubar aspicit.
His se mens recreet conscia propriae
Virtutis: pede quam vago
Discurrens, varijs garrula gentibus
Dicet fama, neque irritam
Dispergent boreae flamina, at impiger
Vocali recinam lyra:
Ni versus, vitreum Castaliae colens
Fontem, Calliope negat.
E Diuis etenim singula profluunt;
Hinc & consilio boni,
Hinc & Martigenum robora militum, hinc
Quisquis dicere promptior
Elatis populorum imperat auribus.

ODE III.

Qui delicata torpet inertia,
Et segnis annos irreparabilis
Traducit aeui, nec morantem
Sedulus assiduo camoenam
Cantu lacessit, hic neque Delphicis
Indigna cinget tempora frondibus,
Nec viuet aeternum, nec imam
Linquet humum fugiente penna.

Doctum

Doctum iuuentus verset Horatium
Priscae iuuentus aemula gloriae,
Seu gaudet hic dulcis amores
Exiguo resonare plectro,
Sublimis aura seu vehitur leui,
O loris instar, vel Iouis alitem
Fuluum aemulatur, cum volucri
Aera remigio pererrans,
Infra volantum despicit agmina
Frustra laborantum. Huic ego te parem
Videbo Ranuti, superbis
Verticibus feriens olympum:
Latona Phoebum per iuga Delia
Ceu spectat, alto percita gaudio,
Ductare musarum choreas,
Et fidibus tumidam canoris
Mulcere Tethyn: quo sonitu leues
Gestire cernas Nereidum choros,
Turbamque Diuorum procacem
Caeruleo volitare campo.

ODE IIII.

Dent alij grauidam gemmis, auroque rigentem.
Culmen opum, tibi rore lyaei
Ridentem pateram, quibus auri pondera magnos
Dant animos. ego dulcis Horati

Arida

Arida Pierio tua tingens ora liquore
Dicam hominumque quietis, & vrbium
Altricem Eunomien. terris quam prodidit olim,
Felici Themis aurea partu,
Supremi Iouis ambrosio dignata cubili,
Dignum germen vtroque parente.
Te Dea te metuunt manes, te numina ponti,
Te superi venerantur, & ipse
Caelicolum rector: castam cui proxima sedem
Diua tenens, mortalibus aequa
Fas & iura manu tribuis. tu Diuas biformes
Nubigenas, Phlegraeaque monstra
Impia terrigenum domuisti saecla gigantum.
Cum vastum Saturnius agmen,
Impositasque videns sublimes arcibus arces,
Concutiens caput, Audeat armis
Inde alius, Diuum belloque lacessere regem,
Ni vanam sine viribus iram
Arguam, & haec dociles maneant exempla minores.
Dixit, & horrisonum aethere fulmen
Contorquens, Erebi Briareum detrusit ad vmbras
Pallentes: huic Porphyriona,
Enceladum, Tityonq. addit, saeuumque Tiphoea,
Atq. alios, quos alma feueris
Iudicijs tetro Eunomiae damnauerat orco.
Sic pereant, qui legibus aequis
Viuere despiciunt, hominum sortemque perosi,
Mortali immortalia mente

Affe-

Affectant, inhiantque, auras & inania captant.
Me, quae veridico iubet ore
Virgo Themi prognata, iuuent: quae semper amasti
Romulidum vulgare per vrbem,
Gualteruti interpres Diuae, Diuumque sacerdos.
Te duce, cum matura senectus
Vitai spatium confecerit, ire iuuabit
Diues vbi Saturnia Tyrsis
Fortunatorum nemori coniuncta beato est:
Quam circum Oceanitides aurae
Auricomas blando percurrunt murmure siluas.
Interea, florentibus annis,
Quaeq. adsunt, hilares, & spe meliore fruamur
Vnanimes, nullius egentes.

ODE V.

Caeruleo terram quatiens Neptune tridenti,
Quo sortiente nobilis
Adria Romanas Latio non inuidet arces:
Quae turis, aut quae victimae
Pro Casa incolumi persoluam munera? quem tu
Salubriores ceteris
Aspirans, mediisque leues in fluctibus auras,
Non artuum doloribus
Non podagra immiti, subigis cithara-ve carentem
Dulcive musarum otio

Degere

Degere. Sed cano miratae e gurgite vocum,
Fidiumque lesbium melos,
Dignantur vitreae pondus Nereides vltro
Subire Cariatidum.
Tuque, aiunt, cede Asterie Latonia, cedant
Pindique Thessali iuga, &
Quidquid Apollineo gaudet modulamine. tuque
Sinus o Adriatici
Vrbs Venetum decus, aeternum pro munere tali
Regina viuas aequoris:
Nec tua sit moles vlli subiecta ruinae,
Dum Phoebus imo gurgite
Tinxerit arentem currum, caelique sonantem
Versarit Atlas cardinem.

ODE VI.

Ad Laurentium Frizolium.

Qualis anhelanti, rabidi sub sideris aestu,
Salientis vndae riuulus,
Qui super arentes argenteus irrigat agros,
Leni susurrans murmure,
Proluit & gelida sitientum pectora limpha,
Iucunda praebens pocula:
Tale tuum nobis carmen, dulcissime Laurens,
O laurea dignum caput.
Nec vero tellus exusta suauius imbres,
Dulcemque foetum nubium

Excipit, aut ventis implentur vela secundis,
Quam cuique nostrum credulae
Mellifluis abs te mulcentur laudibus aures.
Laus, praemium factis probe, &
Immeritos iuuat, & stimulo segnes premit acri.
Quin nostra, cui faues, ratis,
Iuppiter, vt gracilis vasti pauet aequora ponti,
Vt erubescit laudibus.
Tu, si quando animo languorem, aut corpore longis
E Lucubrationibus
Contrahis, Aonidum choreis, cantuque sororum
Amoeniore recreas
Non secus ac, tetrum cui scorpius intulit ictum.
Idem medetur scorpius:
Aut, quibus aerato sudauit in agmine miles,
Iisdem per otium ensibus
Ludit, & ingenuo meditatur seria ludo.
Sic fertur olim Cynthius
Depositis citharam iaculis tenuisse canoram,
Queis iam gigantum, immania
Terrigenum patrijs extrudens agmina campis,
Gentem superbam strauerat

ODE VII.

Audite magnis orta parentibus
Proles, Etrusci Tibridis accolae,
Quem Phoebus, ignotum profanis,
Veridico dedit ore cantum.

Hoc omne, quod vos cernitis, aurea
Quaecumque mundi moenia continent,
Terraeque, terrestresque turmae,
Omnia perpetuum: parentis
Nutum sequuntur, quem tenet ignei
Conuexa caeli regia, qui genus
Hinc spectat humanum, piasque
Aure preces patienter haurit.
Hic mugientum saecla animantium,
Mutosque pisces, & genus alitum,
Marisque, tellurisque fetus
Arbitrijs hominum subegit.
His tecta, & vrbes condere, & vrbibus
Praeesse, & altam quaerere gloriam
Concessit, & virtute functos
Aeuum hilares agitare Diuum.
Quae tanta, rector maxime caelitum,
Humanitas? qui tantus in hos amor?
Tantum ne mortales mereri
Fata sinunt, & emenda multo
Sudore virtus? & tamen impijs
Onusta tellus, o scelus, o tuis
Indigna fortunis, probrosa
Gens hominum. generata caelo
Caliginosum visere tartarum
Gestis? neq. vllo mens fera praemio
Mouetur, aeternum fugaci
Vt spatio sibi mutet aeuum?

Priora regum praemia . proximis
Dignatur aequi cultor amabilis ,
Legumque, sanctorumque morum, &
Iustitiae popularis auctor.
Regem peractis laeta laboribus
Florente Tyrsis excipiet sinu :
Vitaeque defunctum volantis
Curriculo, lacrymis carente
Vita beabit, si neque noxios
Infecit enses sanguine ciuium
Insonte, nec pingues iniquo
Marte ferox populauit agros:
Sed blandienti fraena libidini
Iniecit, omnis criminis abstinens,
Luxusque, & elato nocentum
Dona supercilio repellens.
Si fluctuantes seditionibus
Sedauit, vrbi: non sibi, consulens:
Non arma, non aurum, fidemue
Ciuibus vnanimis ademit :
Non barbarorum turba satellitum,
Sed ciuitatis saepsit amor latus.
Hunc fraudis, expertemque culpae
Sedibuss accipiet quietis
Iucunda Tyrsis: ver vbi gemmeum
Spargens nitorem floribus aureis
Distinguit agros, & virentes
Fundit humus capiti corollas.

Heic

Heic turba dicto regibus audiens
Aequis, & altum qui sapientiae
Sunt limen ingressi, Deorum
Colloquijs hilares fruuntur.
Haec nuper ipsum dicere Cynthium
Nobis sororum haud vltima rettulit:
Et plura: sed quae bellicoso
Scire nefas populo Quirini;
Dum te furenti Gambara sirio:
Farnesiorum vallibus eripis,
Et te Faliscorum recessus
Erigoribus recreant opacis.

ODE VIII.

O grata fessis mentibus, vrbium
Nutrix, & almae iustitiae quies
Alumna, quae Iani coerces
Limina, mortiferumque bellum.
Tu veritati praemia, sedulos
Prudente patres consilio beas:
Turbamq. & insanos tumultus
Sancto abigis taciturna templo.
Tu concitatis blanda furoribus,
Mollisque, leni cum medicamine
Occurris: hinc mitescit ira
Praecipitis malesuada vulgi:

Te cul-

Te culta tellus, te mare naufragum,
Te quos per altum spes agitat lucri
Incerta, te ruris coloni,
Te pauidi cupiunt tyranni
Frustra: cruentum nam refugis larem
Suspitionum fluctibus obrutum:
Quas inter vltrices cubile
Funereum posuere curae.
Ah quantus illos sollicitudinum
Inuoluit aestus: quantus agit furor:
Ah caeca, Dijs inuisa, quantis
Mens stimulis agitatur amens.
Quae tam seuerae supplicij vices?
Quo poena vexat mutua vindice
Hanc gentis humanae exsecrandam
Perniciem, illuuiemque diram?
Stellantis aiunt verticis arbitrum
Siue optimatum, seu popularium
Longis fatigatum querelis
Haec tacitis memorasse Diuis.
Proles gigantum perfida, non satis
Olim corusca grandine fulminum
Edocta fortunas parentum,
In varias furibunda passim
Grassatur vrbes. hanc quibus insequar,
Audite. collo qui iuga libero
Iniecit, hunc mens aestuanti
Conscia subijciat procellae.

Seruire

Seruire cogens, seruiat: omnium
Terroris auctor, palleat: horreat
Libata praesenti ministro
Pocula, regificamque mensam,
Lucem, tenebras, auia, peruia:
Hunc solitudo terreat, hunc frequens
Conuentus: huic suspecta coniux,
Huic solij generatus heres.
Non decolorem tela satellitum
Vultum serenent. ipsa satellitum
Arma expauescat. non propinqui,
Non aliena manus, timorem
Sedato. cuncti funditus oderint,
Cuncti execrentur. nulla, tyrannidem
Pressosque ciues inter, vllo
Gratia concilietur aeuo.
Sic fatus, atrae per stygis annuit
Sacram paludem: hinc pontus, & infima
Concussa tellus: hinc olympus
Astriferos tremefecit orbes.
Hic tetra vindex monstra coerceat,
O alma, docto conscia Gambarae
Florentis oti, quem sororum
In studio retines amoeno:
Tu mitis adsis Diua Quiritibus:
Tu conuocatis patribus, & Pio:
Tu lenis inuisas niualis
Nobile concilium Tridenti.

Ode

ODE IX.

O, Pio rerum potiente, multis
Culte Gallesi: quibus ipse luctum
Subleuem cari capitis? quibus te
Laudibus ornem?
Quid tuis reddam meritis? amicum
Heu Deos raptum repetis, tibi vni
Flebilem. sed nec lacrymis mouentur,
Nec prece manes.
Nemo te vento melius secundo
Vsus: aduersum sapienter idem
Perfer, o in deterius ruentis
Gloria saecli.
Occidit fato Pius: at tuorum
Fama gestorum manet, & benignam
Comitas mentem decorans, suique
Conscia virtus.
Hanc nec obliquis oculis venenum
Liuor effundens abolebit, atrum
Macerans pectus, neque cana seris
Saecula lustris.
Quid pijs exples lacrymis dolorem
Irritum? molli potius lyaeo
Falle singultus: hilari calentem
Sparge fauillam
Rore: te Laurens rogat hoc disertus
Te meus Laurens rogat, ille nostrae

Par-

Particeps curae, gemitusque consors,
Laetitiaeque.
Nunc rudi voces imitetur ore
Maurus Etruscas puer, absonumque
Excitet risus vlulans nigranti ad
Pocula rictu.
Nunc & intactum boreae recessum,
Aureo solis radio tepentem
Vise, nec laurum, neque Vaticanam
Neglige mirtum.

AD. LVCRETIAM. PETRATTAM

Purpurei flores, iucundi munera veris,
Atq. ijdem dominae pignora cara meae,
Illa ne vos tenui deuinxit sedula filo?
Illius argutae vos tetigere manus?
Illa ne composuit digitis, queis findere pectus,
Queis potis e medio vellere corde animam?
Forsitan & teneras iuuit sparsisse papillas:
Forsan odoratam nectere flore comam.
Quam circum assidue croceo velatus amictu
Huc illuc volitans ludit inermis amor.
Quae, simul ac flauo deiecit vertice velum,
Ambrosio celebres implet odore vias.
Talis perpetua redimitus tempora lauro
Cynthius, auratam percutiens citharam,
Horrida raucisoni componere murmura ponti
Fertur, & Asteriae saxa ciere iugis.

Iracunda premunt rapidi tunc flamina venti,
Et cohibent cursus sidera prona suos:
Tunc videas imo prodire e gurgite nymphas,
Ludereq. in vitreo monstra marina salo.
Felices agri exuuiae, viuetis in aeuum,
Quas domina aeterno consecrat eloquio,
Cuius inaudita captus dulcedine linguae
Aurifer immota constitit amnis aqua:
In qua Romanum ingenium, nomenque refulget,
Aequat & insignem forma pudicitiam:
Ceu Parium flauo lapidem si cinxeris auro,
Crescit honos auri, crescit honos lapidis.
Sed quaenam, mea lux, faciles tibi verberat aures,
Mendaciq. onerat subdola lingua sono?
Illa potest geminos agere in certamina fratres,
Saeuaque cognatas cogere ad arma manus:
Illa potest brutas animantum inducere formas,
Et dare Circeis dira venena modis:
Illa etiam blando captorum corpora cantu
Obijcere aequoreis dilanianda feris:
Illa vel Elysijs in tartara trudere manes,
Et potis e fixo cuncta mouere loco.
Me ne vllam dicto fas est violare puellam?
Impiaq. in dominam dicere verba meam?
Tunc, precor, Herculeo religatum brachia nodo
Arceat Aonio me Cytherea choro,
Cogat & ignauo miserum torpere veterno,
Tristiq. exangues imbre rigare genas:

Nec

Nec torrere meas vmquam satiata medullas,
Vrat inextincta tabida membra face.
Nec gelidi fontes tam saeua incendia sistant,
Nec quae Parnassi desilit vnda iugo.
Sin merita castas ornaui laude puellas,
Et colui sanctae foedera amicitiae,
Tunc mihi te mitem superi regnator olympi
Praebeat, & nostras hauriat aure preces:
Prae qua nec Venerem nostro dignarer amore.
Es mihi pro cunctis, lux mea, caelitibus.

AD. PHYLLIN

Phylli, meae, melior dum me fortuna fouebat,
Deliciae, atq. oris suauia languiduli,
Nunc desiderium. quaenam fera numina te mi
Eripiunt? quae mi surripiunt animam?
Illam animam, quae longe anima mihi carior hac est:
Qua sine vitalem taedet habere animam.
Nam simul ac lenes radios iaculantur ocelli,
Abstergunt omnes tristitias animo:
Ceu nebulas fusco pellucidus aere Titan
Dissipat, hinc puro lumine cuncta nitent.
Sit mihi mellitis tua verba fluentia labris
Audire, atque Arabum despiciantur opes.
Nunc sine te mutae charites, musae, omnia muta,
Et sordent oculis omnia visa meis.
At si caelicolae immensum miserantur amorem,
Optatamque mihi restituunt animam.

Tum mi suffurari animam vis vlla nequibit:
  Mensa, focus, rheda, & lectulus vnus erit:
Vna quies ambobus erit, vita vna duobus:
  Semper, vbique adero, per loca cuncta sequar:
Otia non mihi te, non vlla negotia tollent:
  Nulla dies mihi te, nox mihi nulla adimet:
Te vigilans collo implicitus, stertensque tenebo:
  Quique tuo efflabit spiritus ore, bibam:
Brachia non ederis cedent, non oscula conchis.
  En aliquando erit, vt gaudia tanta feram?

BALNEARIA

Tibur, & Albuneae nemus, & vernantia riuis
  Compita, & effosso quae fluis vnda iugo,
Regis opus, regumq. animos aequantis & ausa
  Hippolyti: veterum deliciaeque ducum.
Et Cimini de monte nitens, quae limine laeto
  E toto claros allicis orbe viros,
Farnesi domus: & vario pomaria cultu,
  Quale aliud nusquam cernitur artis opus.
Siluaque perpetuo late circumdata muro,
  Fontesq. & liquidi vitrea lympha lacus.
Ceruorumque greges, timidique fugacia damae
  Agmina, glandiferum quae nemus intus alit.
Non humilis vobis Balnearia laudibus vllis
  Certat: non vestras aemula iactat opes.
At similem vobis dominum si nacta fuisset,
  Esset & ipsa aliquo forsan habenda loco.

Nec placuisse tibi laus vltima, magne Riari,
A quo primus honos, nobilitasque loci.
Quod si longa tuae neuisset stamina vitae
Inuida parca, nihil quod quereremur erat.
Saltem magnanimi virtus praeclara Rodulfi
Serius ad superos hinc abijsset heros.
Nunc, o Diue loci praeses, tibi Gambara post hos
Contigit, haud opibus, sed pietate pari.

FINIS.

IOSEPHVS CASTALIO
LECTORI S.

CVM illustriss. adolescens Thomas Aualus, cuius ego studiorũ caussa à latere numquam discedo, mihi mandasset, vt haec Petri Magni scripta imprimenda curarẽ, atque operas in officio continerem: loca aliquot in carminibus cursim adnotaui, quae mihi conuersa è Pindaro videntur incredibili felicitate. Ea communicare tecum volui, vt intelligas, non esse omnino τῶν ἀδυνάτων, Pindarum aemulari, quem ad modum Horatius cẽsuit. quodq. admirationem auget, haec ille omnia iuuenis ad modum lusit, ante vicesimũ quintum aut ad summum tricesimum aetatis annum, vt ex ipsis carminum argumentis liquet. Erant & alia notatu digna, nisi breuitate temporis impedirer.

Vale, quodque raptim praestare potuimus, boni consule.

Prima ode ad quem scripta sit, mihi non satis liquet: neque ab auctore sciscitari ausus, alijs indagandum relinquo.

Hominum calcar inertium.) aurum inertium hominum calcar vocat, propterea quod homines alioqui inertes εἰς ἄφενον ἀποβλέποντες, lucri studio, quibusdam quasi stimulis incitantur.

Sed te nectare dulci.) Respexit opinor ad illud Pindari Olympiorum ode vij.

καὶ ἐγὼ νέκταρ χυτὸν,
μοισᾶν δόσιν, ἀεθλοφόροις
ἀνδράσιν πέμπων.

Nec te obliuio.) obliuionem temporis filiam vocat, propterea quod vt alia, sic & rerum memoria tempore obliteratur atque obliuio gignitur.

Cephisia quae colũt diuae flumima.) Pindarus Olympiorum X I V.

καφισίων ὑδάτων λαχοῖσαι.

Laetas carminibus quaerere laureas.) Lætas laureas vocat quæ carminibus, non quæ funesto bello comparantur.

IN ODEN. II

Hanc Bartholomæo Caualcanti scriptam esse satis constat, quem auctor adolescens senem coluit, cuius arta consuetudine intimaque familiaritate vsus, creditur in peripatetica disciplina, in vsu rerum agendarum, negotijsque Principum impigre & dextere obeundis plurimum profecisse. fuit enim Caualcantes summa vir eloquentia prudentiaque, in rebus arduis domi militiaeque ab ineunte adolescentia exercitus.

Testu-

Testudo Iouis aurea.) Ordo est, Testudo aurea, longae Iouis & superum laetitiae parens. Hac ode mirifice Pindarum, ac mea quidem sententia valde feliciter aemulatur. Ille Pythia his verbis orditur.

Χρυσέα φόρμιγξ Ἀπόλλωνος καὶ ἰοπλοκάμων
σύνδικον μοισᾶν κτέανον.

Laetitiae parens.) his verbis exprimi videtur ἀγλαΐας ἀρχά.

Non animantiũ Iracunda gregẽ fulmina territant.) Pindarus καὶ τὸν αἰχμα-
τὰν κεραυνὸν σβεννύεις

At princeps volucrum graui perfusus nebula.) heic non solum sentẽtia, sed ipsa Pindari verba redduntur. ἀρχὸς οἰωνῶν, princeps volucrum. ἀγκύλῳ κρατὶ, incuruo capite. κελαινῶπιν δ' ἐπὶ οἱ νεφέλαν κατέχευας. graui perfusus nebula.

ὑγρὸν νῶτον αἰωρεῖ. *Leuem attollens humerum.*

Quin & seposito mars ferus aspero
Armorum sonitu, hispida
Demulcet numeris pectore moribus.) Pindarus καὶ γὰρ βια-
τὰς ἄρης, τραχεῖαν ἄνευθε λιπὼν
ἐγχέων ἀκμὰν, ἰαίνει καρδίαν
κώματι.

Quem non afficiunt.) Pindarus κῆλα δὲ, καὶ
δαιμόνων θέλγει φρένας.

Contra perpetua impium Nox vrget Phal. &c.
Totum hunc locum e Pindaro transtulit.

τὸν δὲ ταύρῳ χαλκέῳ καυ- τῆρα νηλέα νόον
ἐχθρὰ Φάλαριν κατέχει παντᾶ φάτις.

ῥίψιαι

ῥίφιαι κοινωνίαν
μαλθακὸν παίδων ὀαρόισι δέχονται
οὐδέ μιν φόρμιγγες ὑπω-

Prorſus enim bonum
Nil mortalibus accolae
Donauere poli, gaudia triſtibus
Miſcentes: fatui quibus
Succumbunt facile: at proſpera praeferunt
Fortes, diſſimulant mala. Pindarus Pythiorum iij.

ἓν παρ' ἐσλὸν, πήματα σὺν
δύο δαίονται βροτοῖς
ἀθάνατοι. τὰ μὲν ὦν
οὐ δύνανται νήπιοι κόσμῳ φέρειν,
ἀλλ' ἀγαθοί, τὰ καλὰ τρέψαντες ἔξω.

E Diuis etenim ſingula profluunt.
Hinc & conſilio boni,
Hinc & Martigenum robora militum, hinc
Quiſquis dicere promptior. &c.
Pindarus Pythiorum ode j

ἐκ θεῶν γὰρ μαχαναὶ πᾶ-
σαι βροτέαις ἀρεταῖς.
καὶ σοφοὶ, καὶ χερσὶ βια-
ταὶ, περίγλωσσοί τ' ἔφυν.

In oden iij

Latona, Phoebum.) Virgilij imitatio, Qualis in Eurotae ripis.

In oden iiij.

Dent alij grauidam gemmis.) Pindarus Olymp. xij

Φιάλαν ὡς εἴτις ἀ-
φνεᾶς ἀπὸ χειρὸς ἑλὼν,

Culmen opum.) Pindarus ibidem - κορυφαὶ κτεάνων.

Rore lyaei ridentem pateram.) Pindarus - ἀμπέλου καχλάζοι-
σαν δρόσῳ

N Mor-

Mortali immortalia mente Affectant, inhiantq.)
Pindarus Pyth. iij.

ἔστι δὲ φῦλον ἐν αἰ-
θρώποισι ματαιότατον,
ὅστις αἰσχύνων ἐπιχώ-
ρια, παπταίνει τὰ πόρσω
μεταμώνια, θη-
ρεύων ἀκράντοις ἐλπίσιν.

Diues vbi Saturnia Tyrsis
Fortunatorum nemori, coniuncta beato est:
Quam circum Oceanitides aurae.) Pindarus Olympiorum. ij.

— παρὰ κρόνου τύρ-
σιν ἔνθα μακάρων
νᾶσον ὠκεανίδες
αὖραι περιπνέουσιν.

In oden vj.

Nec vero tellus exusta suauius imbres
Dulcemque fetum nubium.) Sic Pindarus Olympiorum xiiij. dixit.

— οὐρανίων ὑδάτων
ὀμβρείων, παίδων νεφέλας.

In oden vij.

Regem peractis laeta laboribus
Florente Tyrsis excipiet sinu.) Pindarus loco superius citato Olymp. ij.
Lacrymis carente vita &c.

— οἵτινες ἔχαι-
ρον εὐορκίαις,
ἄδακρυν νέμονται
αἰῶνα.

Ver vbi gemmeum
Spargens nitorem, floribus aureis
Distinguit agros, & virentes
Fundit humus capiti corollas. Pindarus ibidem ἄν-

θεμα

θεμα δὲ χρυσοῦ φλέγει,
τὰ μὲν χερσόθεν ἀπ᾽ ἀ-
γλαῶν δενδρέων,
ὕδωρ δ᾽ ἄλλα φέρβει.
ὅρμοισι τῶν χέρας ἀνα-
πλέκοντι καὶ στεφάνοις,

In oden viij

O grata fessis mentibus, vrbium
Nutrix, & almae iustitiae quies
Alumna.)Pindarus viij. Pythiorum

Φιλόφρον ἡσυχία, δίκας
ὦ μεγιστόπολι
θύγατερ, βουλᾶν τε καὶ πολέμων
ἔχοισα κλαῖδας
ὑπερτάτας

Tu concitatis blanda furoribus,
Mitisque, leni cum medicamine
Occur ris.) Pindarus ibidem

τὺ δ᾽ ὁπόποταν τὶς ἀμείλιχον
καρδία κότον ἐ-
νελάσῃ, τραχεῖα δυσμενέων
ὑπαντιάξαισα,
κράτει τιθεῖς ὕβριν ἐν ἄντλῳ.

Eleg. j

Purpurei flores.) Haec elegia scripta est Ferrariae ad Lucretiam Petrattam nobilen feminam, quae illi epistolam Latinam cum florum fasciculo miserat, iocans cupere se cum [illegible] re in gratiam, quando illum accepisset paru[illegible]do esse in mulieres Ferrarienses animo, quas vt [illegible] luxui ac deliciis deditas damnasset, Romanarum disciplinam illis praeferens.

Ludereq. in vitreo monstra marina salo.) huic simile est illud ex ode tertia.